

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Kateřina Stavárková

**Filmový odbor ministerstva informací
v letech 1945 - 1953**

Diplomová práce

Praha 2017

Autor práce: **Bc. Kateřina Stavárková**
Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe, Ph.D.**

Rok obhajoby: **2017**

Bibliografický záznam

STAVÁRKOVÁ, Kateřina. *Filmový odbor ministerstva informací v letech 1945 - 1953*. Praha, 2017. 91 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Abstrakt

Diplomová práce „Filmový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953“ se zabývá kulturní politikou v Československu po druhé světové válce. V úvodní části byl nastíněn vývoj jednání o poválečném uspořádání v obnoveném Československu. V této části byly zmíněny historické souvislosti se zaměřením na zahraniční a domácí odboj. Významná část práce je věnována vzniku a vývoji ministerstva informací a jeho vlivu na kulturní politiku státu, zejména pak činnosti filmového odboru, který se po zestátnění filmového průmyslu v létě roku 1945 stal jedním z nejdůležitějších odborů v rámci ministerstva. Komunistická strana Československa využila odbor a kinematografii pro šíření komunistické ideologie ve společnosti. V kontextu historických souvislostí byla analyzována také role Kulturně – propagačního oddělení ÚV KSČ a problematika dovozu a distribuce zahraničních filmů. Vývoj role ministerstva informací a filmového odboru v rámci kulturní politiky státu je v diplomové práci nastíněn také v souvislosti s událostmi v únoru roku 1948 a sleduje jej až do zrušení ministerstva informací a osvěty v roce 1953.

Abstract

Diploma thesis „Film Department of the Ministry of Information 1945 – 1953“ deals with the cultural policy in Czechoslovakia after the Second World War. The introductory chapter focuses on evolution of the negotiations on the post-war organization in the restored Czechoslovakia. In this chapter was mentioned historical context with a focus on foreign and domestic resistance movement. A significant part of the diploma thesis is devoted to the constitution and development of the Ministry of Information and its influence on the culture policy of the state, especially to the activities of the Film Department which became one of the most important department of the Ministry of Information after the nationalization of the film industry in the summer of 1945. The Communist Party of Czechoslovakia used the department and cinematography for spreading communist ideology in society. In connection with historical context, the role of the Culture and Promotion Department of the Central Comitee of the Communist Party of Czechoslovakia and the issue of the import and distribution of foreign films were analyzed. The development of the role of the Ministry of Information and the Film Department within the framework of the state’s cultural policy is also in the diploma thesis outlined in connection with the events in February 1948. And it is studied until the termination of activity of the Ministry of Information and Education in 1953.

Klíčová slova

Ministerstvo informací, filmový odbor, cenzura, ideologie, film, komunistická strana

Keywords

Ministry of Information, Film Department, censorship, ideology, film, communist party

Rozsah práce:

127 299 znaků včetně mezer

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. 7. 2017

Kateřina Stavárková

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK
Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce

TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:

Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta:

Kateřina Stavárková

Razítko podatelny:

Imatrikulační ročník

diplomantky/diplomanta:

2009

E-mail diplomantky/diplomanta:

k.stavarkova@gmail.com

Studijní obor/forma studia:

Žurnalistika/ prezenční

Předpokládaný název práce v češtině:

Filmový odbor ministerstva informací

Předpokládaný název práce v angličtině:

Film department of the Ministry of Information

Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013)

(diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí)

LS 2014/2015

Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků):

Mezi lety 1945 a 1953 došlo ke značné proměně mediálního prostředí a organizace filmové tvorby v Československu. Značnou roli v této proměně hrálo nově zřízené ministerstvo informací, v jehož čele stál po celou dobu Václav Kopecký. Díky tomuto ministerstvu mohli získat členové a sympatizanti KSČ rozhodující pozice ve většině médií a filmovém průmyslu a ovlivňovat tak jejich obsah již před faktickým převzetím moci v únoru 1948. Zestátnění filmového průmyslu dekretem prezidenta republiky v srpnu 1945 učinilo z filmového odboru jeden z nejvlivnějších v rámci ministerstva informací. Zestátněný filmový průmysl byl proto jedním z klíčových center, které komunistická strana využila pro přípravu na převzetí moci a šíření agitační atmosféry pro nový režim.

Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků):

Cílem diplomové práce bude představit fungování jednoho z nejvlivnějších odborů ministerstva informací – filmového – od doby vzniku ministerstva v roce 1945 až do jeho zrušení v roce 1953. Primárním cílem práce bude analýza struktury a agendy filmového odboru a mocenských nástrojů, které využívala Komunistická strana Československa skrze ministerstvo informací při utváření a vedení filmového odboru. Dále se práce bude zabývat působením významných osobností československé kultury na tomto odboru ministerstva informací.

Práce bude převážně vycházet z primárních zdrojů, z materiálů v Národním archivu a z osobního fondu Vítězslava Nezvala v Památníku národního písemnictví. Sekundární literatura poslouží zejména k dodání odpovídajícího historického kontextu celého výzkumu.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

1. Úvod

Charakteristika tématu práce, určení cílů a metod k jejich dosažení užitých.

2. Ministerstvo informací a filmový odbor 1945 - 1948

Vznik ministerstva informací, jeho struktura; organizační struktura české filmové tvorby po

znárodnění filmového průmyslu.

3. Ministerstvo informací a filmový odbor 1948 – 1953

Změny v agendě ministerstva po Únoru 1948, řízení filmového průmyslu po převzetí moci Komunistickou stranou Československa.

4. Závěr

Interpretace výsledků analýzy.

5. Literatura a prameny

Rešerše související odborné literatury a užitých pramenů.

6. Přílohy

Doplňující ilustrační fotografie, dobové texty.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

1945 - 1953

Metody (techniky) zpracování materiálu:

V práci bude použit a následně aplikován empiricko-analytický teoretický přístup. Práce bude napsána ve formě kvalitativní případové studie, přičemž předmětem případu bude filmový odbor ministerstva informací, který bude detailně analyzován.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

KNAPÍK, Jiří. *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. Praha: Libri, 2004. ISBN 80-7277-212-0.

Autor shrnuje jednotlivé etapy organizačních změn filmového průmyslu od února 1948, všímá si pronikání pracovníků aparátu ÚV KSČ do kinematografie. Změny v kulturní politice ilustruje na proměně filmové tvorby.

KNAPÍK, Jiří. *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-316.

Autor v publikaci líčí proměny ovládnutí české kultury po únoru 1948. Zabývá se budováním systému, změnám ve vedení kultury, související s pádem Rudolfa Slánského a postupnými úpravami celého systému české kulturní politiky.

KUSÁK, Alexej. *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha: Torst, 1998. ISBN 80-7215-055-3.

Studie historika Alexeje Kusáka je koncipována jako výklad vlivů ovlivňujících formování poválečné kulturní politiky. Zaměřuje se také na interpretaci rozporů mezi stoupenci radikálního a umírněného pojetí směřování kulturní politiky pod vládnoucí komunistickou ideologií. Kniha sleduje mocensko-politické boje v prostředí řízení československé kultury.

PÁVOVÁ, Jana. *Demagog ve službách strany: Portrét komunistického politika a ideologa Václava Kopeckého*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2008. ISBN 978-80-87211-09-0.

Autorka v knize popisuje život a politickou kariéru ministra informací Václava Kopeckého, který spolu se Zdeňkem Nejedlým a Ladislavem Štollem patřil k tvůrcům takzvané kulturní politiky strany a státu. Jeho osoba je také spjatá se snahou o sovětizaci české kultury. Kniha přináší komplexní pohled nejen na Václava Kopeckého, ale popisuje také tvorbu kulturní politiky po druhé světové válce.

SKOPAL, Pavel. *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2096-3.

Sborník popisuje organizační strukturu filmového průmyslu po zestátnění v roce 1945, soustředí se a instituční podmínky a kulturně-politický kontext filmové produkce, který byl ovlivněn normami socialistického plánování.

Další zdroje:

a) Národní archiv

b) Památník národního písemnictví

Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)

HOLOMEK, Ondřej; Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 - 1953; Praha 2008

Datum / Podpis studenta/ky

.....

TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:

Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:

Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:

Potvrzují, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblasti odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.

Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.

PhDr. Jan Cebe, Ph.D.

Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga

Datum / Podpis pedagožky/pedagoga

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ A VE DVOU VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI VYZVEDNOUT V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A NECHAT VEVÁZAT DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

Úvod.....	1
1 Československo po druhé světové válce.....	5
1.1 Druhá světová válka.....	5
1.2 Československý domácí a zahraniční odboj.....	6
1.3 Poválečná Evropa.....	9
1.4 Změny ve vnitropolitickém uspořádání v Československu.....	11
1.4.1 Košický vládní program.....	13
1.4.2 Vnitropolitické uspořádání.....	14
2 Ministerstvo informací a jeho filmový odbor mezi lety 1945 a 1948... 17	17
2.1 Vznik Ministerstva informací.....	17
2.2 Zestátnění filmového průmyslu.....	19
2.2.1 Náhrady za zestátněný majetek.....	23
2.3 Úloha zestátněného filmu.....	26
2.3.1 Propagační filmy ministerstev.....	29
2.3.2 Filmy pro děti.....	31
2.3.3 Putovní kina.....	34
2.3.4 Prezentace organizace československého zestátněného filmu v zahraničí	36
2.4 Cenzura.....	38
2.5 Volby 1946.....	39
2.6 Kulturně - propagační oddělení ÚV KSČ.....	41
2.7 Dovoz zahraničních filmů.....	43
2.7.1 Smlouvy se Sovětským svazem.....	43
2.7.2 Smlouvy se Spojenými státy americkými.....	45
3 Ministerstvo informací a jeho filmový odbor mezi lety 1948 a 1953... 49	49
3.1 Události února roku 1948.....	49
3.2 Změny po únorových událostech.....	52
3.3 Kulturní politika a struktura ministerstva informací po únoru 1948.....	53
3.4 Filmové festivaly.....	61
3.4.1 Mezinárodní festival v Karlových Varech.....	61
3.4.2 Mezinárodní festival pracujících.....	61
3.5 Propagační filmy ministerstev.....	66
3.6 Putovní kina.....	68
3.7 Dovoz zahraničních filmů.....	71

3.7.1	Smlouvy s USA.....	71
3.7.2	Nová distribuční politika.....	72
4	Zrušení filmového odboru a ministerstva informací a osvěty.....	74
	Závěr.....	76
	Summary.....	80
	Seznam literatury a zdrojů.....	82

Seznam zkratek

ČEFIS – Československá filmová společnost

ČSF – Československý státní film

DS – Demokratická strana

FFP – Filmový festival pracujících

HSTD – Hlavní správa tiskového dohledu

KSČ – Komunistická strana Československa

MPEA – *Motion Picture Export Association*

SFS – Slovenská filmová společnost

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚNRVČ – Ústřední národně revoluční výbor Československa

USA – Spojené státy americké (*United States of America*)

ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚVOD – Ústřední vedení odboje domácího

Úvod

V průběhu druhé světové války probíhala jednání o budoucím uspořádání poválečného Československa. Komunistická strana již tehdy měla připraven propracovaný plán pro transformaci politického systému a společnosti. Jednu z klíčových rolí mělo sehrát nově vzniklé ministerstvo informací, do jehož čela dosadila komunistická strana svého zástupce. Ministerstvo informací hrálo značnou roli také v proměně mediálního prostředí a organizace filmové tvorby v letech 1945 – 1953. Díky tomuto ministerstvu mohli sympatizanti s komunistickou ideologií získat rozhodující pozice ve filmovém průmyslu již před faktickým převzetím moci v únoru roku 1948. Odhalit a analyzovat úlohu ministerstva informací, ale zejména filmového odboru ve výše zmíněné transformaci považuje autorka za jeden z hlavních cílů předkládané práce.

Fakt, že film byl v Československu prvním ze znárodněných průmyslů, jistě nebyl náhodný. Komunistická strana proto mohla již brzy po konci druhé světové války využívat potenciál kinematografie pro šíření ideologie strany ve společnosti, což si straničtí představitelé velmi dobře uvědomovali. Věděli, že pomocí filmu se jim podaří dostat ideologii lidové demokracie a cesty k socialismu mezi širokou veřejnost. Zestátněný filmový průmysl byl proto jedním z klíčových center, která komunistická strana využila pro přípravu na převzetí moci a z filmového odboru se stal jeden z nejvlivnějších v rámci ministerstva informací.

Cílem překládané diplomové práce je nalézt odpovědi na následující otázky:

Měnily se cíle ministerstva informací po jeho vzniku a po událostech února

roku 1948? V čem viděla Komunistická strana Československa potenciál ministerstva informací a konkrétně filmového odboru (ať už před získáním moci, či po něm)? Jaká byla role ministerstva informací a zejména filmového odboru při budování komunistického režimu? Jakým způsobem ovlivňoval filmový odbor stav filmové výroby a distribuci zahraničních filmů?

Jedním z hlavních cílů předkládané práce je poskytnout čtenáři ucelený přehled o československé kulturní politice v období mezi lety 1945 a 1953 se zaměřením na filmový odbor ministerstva informací. V práci bude nastíněn její vývoj a hlavní charakteristiky. Důležitou součástí práce budou také historické souvislosti s důrazem na politický vývoj v Československu v kontextu válečné a poválečné Evropy.

Spolu s rozhlasovým odborem je pro filmový odbor možné dohledat ve fondu ministerstva informací v Národním archivu nejvíce materiálů, k vlastní organizaci filmového odboru se však dochovalo jen několik zmínek. Bylo proto potřeba využít zejména sekundární literaturu. Z autorů se činnosti ministerstva informací a kulturní politice ve svém díle věnuje historik Jiří Knapík, zejména pak v knize Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950. Politické souvislosti zkoumaného období můžeme najít v knihách historika Karla Kaplana. Politický vývoj a kulturu komplexně analyzuje Alexej Kusák ve svém díle Kultura a politika v Československu 1945 – 1956.

Při zpracovávání práce budou analyzovány jak kvantitativní, tak i kvalitativní zdroje. Co se týče kvantitativních zdrojů, budou analyzována například data

týkající se výsledků voleb do národního shromáždění či počet filmů promítaných v československých kinech a poměr počtu dovezených filmů z jednotlivých států. Nedílnou součástí práce bude také kvalitativní analýza vládních nařízeních, prezidentských dekretů a povahy kulturní politiky, které se týkaly filmové produkce a distribuce ve sledovaném období.

Předkládaná práce se skládá ze čtyř kapitol, které chronologicky sledují vývoj zkoumaného tématu a které jsou dále členěny do podkapitol. Pro uvedení do tématu budou v první kapitole zmíněny historické souvislosti. Autorka stručně nastíní vývoj českého domácího a zahraničního odboje a vývoj jednání o poválečném uspořádání v obnoveném Československu. Časově bude první kapitola ohraničena vypuknutím druhé světové války, tedy rokem 1939, a jarem 1945, kdy byl v Košicích přijatý program první poválečné československé vlády.

Druhá kapitola bude popisovat vznik ministerstva informací, jeho hlavní cíle, úkoly a personální obsazení. V kapitole budou popsány návrhy na „státní regulaci“ filmu i samotné následné znárodnění filmového průmyslu. Na konkrétních příkladech tvorby pro děti a putovních kin budou analyzovány cíle zestátněného filmu. Bude také nastíněna role Kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ a problematika dovozu zahraničních filmů. Historické souvislosti pak přinese analýza politické situace před volbami do Národního shromáždění v roce 1946 a po nich. Časově bude kapitola vymezena vznikem ministerstva informací v roce 1945 a událostmi těsně před únorem 1948.

Třetí kapitola se bude věnovat vývoji ministerstva informací po událostech února 1948. Nastíní změny v politické situaci obecně i kulturní politice a

filmovém odboru konkrétně. Vývoj v kulturní politice bude stejně jako v druhé kapitole doložen na příkladu putovních kin a distribuční politiky zahraničních filmů, ve třetí kapitole budou navíc zmíněny filmové festivaly.

Čtvrtá kapitola bude analyzovat zrušení filmového odboru i samotného ministerstva informací a osvěty. Nastíní pak stručně vývoj institucí, které převzaly agendu zaniklého ministerstva, zejména pak s ohledem na správu kinematografie.

1 Československo po druhé světové válce

1.1 Druhá světová válka

Příčiny dosud největšího a nejvíce ničujícího válečného střetnutí v dějinách lidstva, druhé světové války, je podle historiků potřeba hledat v důsledcích Versaillské smlouvy, která v poražených státech, zvláště v Německu prohloubila pocit ponížení, a ve velké hospodářské krizi z přelomu dvacátých a třicátých let.

Již před oficiálně přijímaným datem začátku války v Evropě, tedy 1. září 1939, kdy bylo napadeno Polsko, pocítilo Československo rozpínavost Německa. Mnichovská dohoda ze září 1938 upravila hranice Československa způsobem, který měl kopírovat etnické hranice mezi národy střední Evropy. Ve skutečnosti ale území nacistického Německa zasahovalo hluboko do etnicky českých oblastí.¹ Ztrátu území pocítilo Československo i z ekonomického hlediska. Obsazené pohraničí znamenalo značný úbytek zásob nerostných surovin, v některých průmyslových odvětvích zde sídlily téměř všechny podniky – za všechny například sklářství a textilní průmysl.

Obecně přijímaný cíl nadvlády nad světem byl podle Karla Kaplana jen jako prostředek k naplnění historického poslání německé rasy – vybudovat novou Evropu podle konceptu nadřazené rasy a podřízených národů.² Přirozenou reakcí na cíle Německa tak byl nacionalismus ohrožených národů. Již během války proto docházelo k oživení slovanské myšlenky jako obrany před

¹ CABADA, Ladislav, VODIČKA, Karel. (2007) *Politický systém České republiky: Historie a současnost*. s. 45.

² KAPLAN, Karel. (2004) *Československo v poválečné Evropě*. s. 9.

germánskou agresí. Zejména po porušení paktu Ribbentrop – Molotov³ mnozí uznávali nosným sloupem vzkříšeného novoslovanství Sovětský svaz. I po válce pak kvůli obavám z německého nebezpečí přetrvávala myšlenka společného postupu slovanských států jako ochrana před ním.

1.2 Československý domácí a zahraniční odboj

Zahraniční odboj se po vypuknutí války rozdělil do dvou center. Prezident Edvard Beneš a exilová vláda sídlili v Londýně. Aktivita londýnského centra se souhrnně označují jako Prozatímní státní zřízení. Edvard Beneš ukotvil dekretem prezidenta republiky o obnovení právního pořádku z počátku srpna 1938 tzv. zásadu právní nulity, tedy shodu, že veškeré právní kroky uskutečněné po Mnichovské konferenci nejsou závazné, protože byly učiněny pod nátlakem. Tím byla myšlena omezená suverenita Československa a ústavně-právních institucí. Díky tomu byla i Benešova abdikace z října 1938 neplatná, a on tak nadále zůstal československým prezidentem. Exiloví českoslovenští představitelé s Edvardem Benešem v čele si jako hlavní cíl kladli zejména přijetí takových zásad, které by do budoucna vyloučily opakování Mnichovské dohody – nové uspořádání národnostních poměrů, zjednodušení politického systému a nezbytné ekonomicko-sociální změny.⁴ Edvard Beneš o nutných poválečných změnách v politickém, ekonomickém a sociálním systému hovořil dokonce jako o

³ Smlouva o neútočení a rozdělení oblastí vlivu v Evropě mezi Německem a SSSR byla podepsána 23. srpna 1939 v Moskvě. K porušení dohody došlo 22. června 1941, kdy nacistické Německo napadlo Sovětský svaz. Invaze do Sovětského svazu je známá pod svým názvem operace Barbarossa.

⁴ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 8

„revolučních“.⁵ Chtěl se zasadit o odstranění nedostatků prvorepublikové politické soustavy, a to i za cenu ostrakizace domnělých odpůrců této linie, kterými měl na mysli zejména pravicové subjekty – agrární stranu a národní demokracii.⁶

Klíčovým bylo pro poválečné uspořádání Československa i exilové centrum v Moskvě. V prosinci roku 1943 zde probíhala jednání mezi Edvardem Benešem a J. V. Stalinem. Jejich výsledkem, který znamenal radikální změnu československé zahraničně-politické orientace, byla československo-sovětská smlouva o přátelství a poválečné spolupráci, uzavřená na dvacet let. Specifikem této smlouvy byl fakt, že se jednalo o první svazek tohoto druhu mezi SSSR a jednou ze zemí budoucího sovětského bloku.⁷ Československo bylo také prvním státem střední Evropy, který podepsal se SSSR smlouvu po jeho vstupu do války. Ačkoliv mnozí politikové, nejen českoslovenští, varovali před přílišnou důvěrou Moskvě a upozorňovali na možné nepříznivé důsledky smlouvy, Edvard Beneš byl přesvědčen o správnosti tohoto kroku a nesdílel jejich obavy. Svě přesvědčení opíral o několikeré prohlášení sovětských politiků, že se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí příští republiky.⁸ V souvislosti se spoluprací londýnského a moskevského exilu a zejména pak s počátky zahraničněpolitické orientace Československa na východ prohlásil: *„My sami v Londýně jsme však dostávali z domova zprávy, že většina našeho lidu komunistická sice není, ale že plně chápe a schvaluje náš postup, moji cestu, naši smlouvu, krátce: chápe*

⁵ KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. s. 11.

⁶ BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. s. 110 – 111.

⁷ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 3.

⁸ KAPLAN, Karel. (1990) *Pravda o Československu 1945 – 1948*. s. 7.

*problematiku poválečné politiky evropské, rozumí, že potom, co se stalo v roce 1938 a 1939 a vzhledem k tomu, že po válce budeme sousedy Ruska, naše zahraniční vláda se orientuje správně a že národ doma její politiku, včas se s Ruskem dohodnout, plně schvaluje.*⁹ Edvard Beneš si představoval, že po válce bude demokratická Evropa spolupracovat se Sovětským svazem, čímž by došlo k rovnováze sil. Ta by podle něj znamenala sblížení politických režimů, nebo alespoň jejich vzájemné respektování.¹⁰ Od prosincové smlouvy s SSSR se váha rozhodování o československé zahraniční politice přesunovala z londýnského exilu na moskevský.

Během prosincové návštěvy v Moskvě se Edvard Beneš poprvé za války setkal s vedoucími představiteli komunistického odboje – Klementem Gottwaldem, Janem Švermou, Václavem Kopeckým a Rudolfem Slánským. Hovořili o některých otázkách uspořádání poválečného Československa, komunisté předložili přesně formulované návrhy. Beneš s nimi souhlasil a *„sám přiznal komunistům pozici nejsilnější strany bezprostředně po válce, včetně práva na předsedu první poválečné vlády a obsazení důležitých vládních resortů.*¹¹

Stejně tak za války probíhala jednání mezi londýnským a moskevským exilem o podobě budoucího politického uspořádání Československa po válce. Z tohoto rozhodování a jednání mezi centry exilu ale byli zcela vyloučeni zástupci české domácí odbojové fronty.

⁹ BENEŠ, Edvard. (2007) *Paměti*. s. 423 – 424.

¹⁰ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 10.

¹¹ KAPLAN, Karel. (1985) *Nekrvavá revoluce*. s. 18.

Domácí odboj můžeme rozdělit na tzv. demokratický a komunistický. Na jaře 1940 došlo ke sloučení několika složek demokratického domácího odboje do organizace ÚVOD (Ústřední vedení odboje domácího). Později, po zapojení komunistické strany do odboje pak vzniká ÚNRVČ (Ústřední národně revoluční výbor Československa).¹²

Domácí demokratický odboj měl ale minimální zkušenosti s ilegální činností z dob první republiky. Tato skutečnost doprovázená nedostatkem zbraní byla jednou z příčin ochromení demokratického odboje již v letech 1940 – 1941. Velká část jeho představitelů byla zatčena či popravena. Komunistická strana byla naproti tomu jedinou stranou v Československu, která měla alespoň minimální zkušenosti s ilegální činností z dob první a druhé republiky. Představitelé komunistické strany se do domácího odboje naplno zapojili teprve v červnu 1941, po napadení Sovětského svazu. Díky předchozím zkušenostem však mohl komunistický odboj na území Protektorátu Čechy a Morava fungovat až do konce druhé světové války.¹³

1.3 Poválečná Evropa

V noci z 8. na 9. května 1945 vstoupila v platnost bezpodmínečná kapitulace německých ozbrojených sil. Konec války byl zároveň koncem jedné etapy, ale znamenal také začátek jiné, pro Československo a celou středovýchodní Evropu nešťastné etapy dějin.¹⁴ Docházelo k postupnému dělení Evropy na východ a

¹² BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. s. 117.

¹³ Tamtéž. s. 118-119.

¹⁴ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 35.

západ. Střední Evropou probíhala hranice dvou seskupení států, které se v letech 1945 až 1948 měnily na dva světové bloky. Moskva považovala sféru svého vlivu a její přetvoření v blok za svůj oprávněný podíl na vítězství v druhé světové válce, ze které Sovětský svaz vzešel jako nová světová velmoc. Západní mocnosti tento požadavek neuznávaly, ale fakticky proti němu nezasáhly.¹⁵ Obávaly se konfliktu, který by se mohl vyhrotit ve vojenskou konfrontaci. Proto se omezovaly na diplomatické protesty, politický odpor a hospodářské sankce.¹⁶

Mezi válkami byla střední Evropa oblastí střetu zájmů, po roce 1945 ale tento geopolitický útvar fakticky zmizel. Německo jako velmoc střední Evropy bylo rozděleno a východní část spadala stejně jako všechny státy střední Evropy s výjimkou Rakouska do východního bloku. Od poloviny roku 1947 se tak státy Evropy přestávaly politicky dělit na vítězné a poražené mocnosti, a místo toho se klíčovým měřítkem stala příslušnost k formujícím se mocenským blokům.

Druhá světová válka ve svých důsledcích naprosto změnila rozložení politických a také mocenských sil v Evropě. Po jejím skončení se setkáváme s posunem Evropy doleva a se silným vzestupem socialistických proudů. Zástupci komunistických stran zasedli do vlád celkem čtrnácti evropských zemí. Stejně jako v průběhu války byla v Evropě také patrná silná vlna protiněmeckého nacionalismu.¹⁷

¹⁵ KAPLAN, Karel. (2004) *Československo v poválečné Evropě*. s. 11 – 12.

¹⁶ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. 24.

¹⁷ Tamtéž. s. 24.

1.4 Změny ve vnitropolitickém uspořádání v Československu

Na konci března 1945 probíhala v budově československého velvyslanectví v Moskvě jednání o programu a složení nové vlády, na jehož základě podala 2. dubna londýnská exilová vláda demisi. Již o dva dny později složila v Košicích do rukou prezidenta Edvarda Beneše slib první poválečná vláda Národní fronty Čechů a Slováků v čele se Zdeňkem Fierlingerem, dosavadním velvyslancem v Moskvě a představitelem sociálně demokratické levice, který v rámci strany bezvýhradně podporoval spolupráci s československými komunisty a Sovětským svazem.¹⁸ Jednalo se o první československou vládu, v níž zasedali komunisté. Jejich zástupci obsadili tři ministerstva – vnitro, školství a osvěty a ministerstvo informací.

Podobu poválečné vlády Národní fronty právně upravoval ústavní dekret z 2. dubna o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné. Stanovil, že ve vládě zasedne 16 českých a 9 slovenských ministrů.¹⁹ Národní fronta, nejvýznamnější politický orgán poválečného Československa, vznikla jako politická základna nového uspořádání v Československu. Jedním z jejích hlavních cílů bylo zabránit nadměrnému tříštění sil podle stranického klíče. Edvard Beneš původně počítal s existencí pouze dvou, nebo tří stran – podle jeho slov se mělo jednat o strany „*takzvané levice, takzvané pravice, eventuálně strany středu*“²⁰. Hlavní myšlenkou, která se objevovala nejen u Beneše, ale i u politiků jemu blízkých, bylo založení jednotné levicové strany, v níž by splynuli komunisté,

¹⁸ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 8.

¹⁹ KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. s. 11.

²⁰ BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. s. 128.

sociální demokraté a národní socialisté. Komunisté myšlenku redukce politických stran přijali, ale místo tohoto sloučení navrhli vytvoření právě Národní fronty Čechů a Slováků a Blok socialistických stran. Tento model v praxi znemožňoval zakládání jakékoli pravicové nebo konzervativní politické strany, která by mohla být skutečnou protiváhou komunistů.²¹ Pouze Národní fronta mohla při uplatnění práva veta každého z členů povolit existenci a činnost jiné politické strany, což mělo za následek absenci opozice, a tedy kontroly vládních aktivit. Podle komunistické strany navíc každá strana, která by odešla sama z vlády, nebo z ní byla vyloučena, ztratí členství v Národní frontě, postaví se mimo zákon a ministr vnitra má právo ji rozpustit.²²

Politici představitelé poválečného Československa si uvědomovali, že tehdejší vnitropolitická i mezinárodní situace neumožňuje vládnout bez partnerů. I to byl jeden z důvodů, proč došlo ke změně stranického systému a vzniku Národní fronty. Oficiálně se nový systém tvářil jako pluralitní, ale uzavřený. Princip fungování Národní fronty znemožňoval a nepřipouštěl vznik opozice uvnitř ani mimo své řady, v rámci Národní fronty neexistovalo hlasování, bylo vyžadováno jednomyslné rozhodnutí.²³ Národní fronta zakázala obnovu fašistických stran a těch, které se podílely na Mnichovu. Byly také zakázány předválečné pravicové strany jako agrárníci a další, u nichž bylo argumentováno tím, že se před válkou provinily proti zájmu republiky.²⁴ Novou vládu tak měli tvořit „představitelé

²¹ KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. s. 146.

²² KAPLAN, Karel. (1985) *Nekrvavá revoluce*. s. 48.

²³ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 40.

²⁴ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 36.

*všech sociálních složek a politických směrů, které doma i za hranicemi vedly národně-osvobozenecý zápas za svržení německé a maďarské tyranie.*²⁵

1.4.1 Košický vládní program

Základní zásady politiky první poválečné vlády ve vnitropolitické a mezinárodní oblasti byly shrnuty do tzv. Košického vládního programu. Ten podepsali reprezentanti všech stran, které se měly podílet na nové vládě na jejím prvním zasedání v Košicích dne 5. dubna 1945. Košický program zaručoval dodržování ústavních svobod, mimo jiné také svobodu projevu mínění. Zdůrazněna byla také nutnost *„důkladné očisty škol a jiných kulturních ústavů od osob, spolupracujících aktivně s okupanty.*²⁶ Samostatně pak byla zmíněna nutnost provést tuto očistu v oblasti žurnalistiky, rozhlasu a filmu.

Pokud jde o definici zahraniční politiky poválečného Československa, stanovoval Košický vládní program tuto linii na základě spojení se Sovětským svazem – hovořilo se o *„slovanské linii zahraniční politiky“*, o *„duchu slovanského přátelství“* a o *„slovanském bratrství“*.²⁷ Tuto „hlavní linii“ měly doplňovat přátelské vztahy k Anglii, jakož i k USA a zvláště úzké přátelství k Francii. Českoslovenští političtí představitelé viděli jako svůj hlavní cíl přispívat k udržení a upevnění míru v poválečné Evropě. Orientace na spojení se Sovětským svazem byla pro většinu z nich samozřejmá. Viděli v ní záruku ochrany před budoucím německým

²⁵ *Košický vládní program*. (1984) s. 9.

²⁶ Tamtéž. s. 33.

²⁷ KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. s. 149.

nebezpečím. ²⁸ Zahraničněpolitická orientace byla také podporována nacionalistickou tezí o tom, že Československo neleží mezi Východem a Západem, ale mezi Německem a Sovětským svazem²⁹, která byla v souladu s již zmíněným rozšířeným protiněmeckým nacionalismem.

1.4.2 Vnitropolitické uspořádání

Edvard Beneš se po druhé světové válce mohl opírat o politickou autoritu, která vyvěrala z jeho činnosti v exilu. Ve vnitropolitickém životě si sám vymezil roli nejvyššího politického úředníka, nestranného a nestraničného. Respektoval rozhodnutí vlády a Národní fronty, ve sporných momentech často těmto rozhodnutím ustupoval, ale v otázkách zahraniční politiky Československa si stále udržoval vedoucí pozici. ³⁰

Třebaže se oficiálně deklarovala právní kontinuita poválečného Československa s první republikou, což dokládala platnost ústavy z roku 1920 i po skončení války, nabývala praxe třetí republiky řady rysů, které se této vizi značně vzdalovaly. Jednalo se například o vnitropolitické uspořádání nebo o zahraniční politickou orientaci.³¹ Poválečná vláda měla jako hlavní cíl připravit novou ústavu, která by kodifikovala lidově demokratické reálie tehdejšího politického zřízení, což se však nepodařilo. V parlamentu totiž byly současně připravovány hned tři ústavní texty – národně socialistický, lidovecký a komunistický. Čeští

²⁸ KAPLAN, Karel. (2004) *Československo v poválečné Evropě*. s. 394.

²⁹ KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. s. 147.

³⁰ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 41.

³¹ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 4.

historikové se shodují, že jedním z osudových symbolů zániku československé demokracie hned po skončení války byl vznik dohody o slušném způsobu předvolební kampaně, kterou přijaly všechny strany Národní fronty. Strany se zavázaly zdržet se kritiky košického vládního programu a převzít odpovědnost za dosavadní činnost vlády.³² Po volbách měl podle úmluvy pokračovat dosavadní způsob vlády. Dále se strany dohodly, že nebudou „zneužívat autority presidenta Beneše ve svůj prospěch, nebudou kritizovat zahraničně politickou orientaci státu a ani politiku Sovětského svazu.“³³

Nejen Československo se po skončení druhé světové války muselo vypořádat s vlnou vzedmutého nacionalismu. Německé obyvatelstvo nemohlo po válce zasahovat do politického života, nemělo občanská práva, tedy ani volební právo. Žádná politická strana jim ani neměla zájem je poskytovat. Otázka společného soužití Čechů a Němců na území státu byla vyřešena na základě zásady kolektivní viny, která během jednoho roku znamenala odsun více než dvou milionů občanů německé národnosti³⁴. Důsledky odsunu, ať už vnitropolitické, či ekonomické, byly dlouhodobé. Dříve hustě obydlené pohraničí bylo potřeba znovu osídlit. A právě všechna hlavní ministerstva a úřady, které měly toto osidlování na starosti, řídila komunistická strana. Ta také prosadila, že majetek odsunutých Němců připadl sociálně nejslabším vrstvám, což jí přineslo značnou

³² BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. s. 130.

³³ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 74.

³⁴ Požadavek československé vlády na hromadný a řízený odsun německého obyvatelstva byl uznán na Postupimské konferenci (17. července – 2. srpna 1945). Během jeho přípravy bylo ale během tzv. divokého odsunu z území Československa odsunuto na 600 tisíc Němců, často velmi rychlým a nepřliš humánním způsobem.

popularitu mezi obyvateli.³⁵ Pro komunistickou stranu hovořila i nálada mezi obyvateli – již za války, ale hlavně po ní se objevilo značné množství sympatizantů se slovanským Sovětským svazem. Levicové náladě přispívali i mnozí intelektuálové, především spisovatelé, novináři, herci a výtvarníci, kteří byli před válkou členy komunistické strany, případně s jejími idejemi sympatizovali. Během několika měsíců od osvobození proto dosáhl počet členů komunistické strany jednoho milionu.³⁶

³⁵ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 21 - 22.

³⁶ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 29.

2 Ministerstvo informací a jeho filmový odbor mezi lety 1945 a 1948

2.1 Vznik Ministerstva informací

Na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 1/1945 Sb. z 2. dubna 1945 o nové organizaci vlády a ministerstev v době přechodné bylo nově ustaveno ministerstvo informací. Pátý paragraf dekretu uvádí, že působnost jednotlivých ministerstev upraví zákon, který však nakonec kvůli vleklým sporům nebyl za celou dobu existence ministerstva přijat. Pro řízení ministerstva se tak stal rozhodující plán organizace, který byl vypracován na Slovensku dne 9. dubna 1945 a později byl doplňován a aktualizován.³⁷

Vznik ministerstva prosadila při budování organizace vlády komunistická strana, do jeho kompetence přešly oblasti, které v meziválečném období spravovala jiná ministerstva – například kinematografie, která dříve spadala pod ministerstvo průmyslu, obchodu a živnosti.³⁸ V čele ministerstva stanul Václav Kopecký, dlouholetý významný člen a funkcionář KSČ, zapálený ideolog, blízký spolupracovník Klementa Gottwalda a spolu se Zdeňkem Nejedlým spoluautor kulturněpolitické části Košického vládního programu. Nově vzniklé ministerstvo informací začal řídit na základě oficiálního pověření ze dne 14. května 1945. Sídlem ministerstva se stal Kolovratský palác na Malé Straně na Praze 1.³⁹

³⁷ HOLOMEK, Ondřej. (2007) *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953*. s. 19.

³⁸ BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; Köpplová, Barbara (2011). *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. s. 227.

³⁹ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 36.

Právě personální obsazení ministerstva dokumentuje význam, který komunisté ministerstvu informací přikládali. Zdánlivě podřadné ministerstvo se zanedbatelným ekonomickým potenciálem a rozpočtem v porovnání s ostatními ministerstvy se stalo jedním z těch, o které měla komunistická strana velký zájem již od počátku jednání o první poválečné vládě. Jeho obsazením si strana vybudovala výborné zázemí pro šíření svého ideologického vlivu, agenda ministerstva informací byla také po válce ve velmi úzkém vztahu s ministerstvem školství a osvěty. Václav Kopecký do práce na ministerstvu zapojil respektované umělce a osobnosti československé kultury, kteří se netajili svou podporou komunistické strany, a jmenoval je do důležitých funkcí. Příkladem může být vedoucí filmového odboru ministerstva, surrealistický básník Vítězslav Nezval. Publikační odbor měl na starosti významný spisovatel František Halas, rozhlas literát Ivan Olbracht a odbor pro styky se zahraničím pak karikaturista a ilustrátor Adolf Hoffmeister.⁴⁰

Již na první manifestaci kulturních pracovníků, která se konala v Lucerně dne 29. května 1945, promluvil ministr Kopecký o „*nutnosti pomoci československých kulturních pracovníků při budování a vzkříšení nové poválečné společnosti*“⁴¹. Václav Kopecký i Zdeněk Nejedlý, ministr školství a osvěty, odkazovali na historii a slovanskou vzájemnost, která by podle nich měla být „*nadále v nejužší spolupráci se Sovětským svazem*“⁴².

⁴⁰ Tamtéž. s. 227.

⁴¹ Tamtéž. s. 37.

⁴² Tamtéž. s. 36.

Vymezení působnosti ministerstva informací nejlépe dokládá jeho struktura – agenda rezortu byla rozdělena mezi 6 odborů – informační, tiskový, publikační, rozhlasový, filmový a odbor pro styky s cizinou.⁴³ Informační odbor měl za úkol zpracovávat domácí zpravodajství a zpravodajství ze zahraničí a do zahraničí. Tiskový odbor kontroloval tisk, zároveň měl za úkol vytvořit plán nové organizace československého tisku. Publikační odbor kontroloval propagační činnost publikační a vydavatelskou. Oddělení pro věci rozhlasu, televise a gramofonových desek kontrolovalo rozhlasové vysílače, instruovalo oficiální zahraniční československé rozhlasové vysílání a vykonávalo přípravné práce pro budoucí Ústřední československý rozhlas. Oddělení pro film a fotografii kontrolovalo program kin, vydávalo směrnice pro produkci a výběr filmů a mělo zajistit československý filmový týdeník. Poslední odbor pro informační styky s cizinou měl ve spolupráci s ministerstvem školství organizovat první akce kulturních styků se Sovětským svazem a obnovit Společnost pro kulturní sblížení s SSSR, ale také zhodnotit přátelské styky navázané za druhé světové války v Anglii, USA a ve Francii.⁴⁴

2.2 Zestátnění filmového průmyslu

Návrhy na „státní regulaci“ filmu se objevily již v první polovině 30. let. Za války se přípravou poválečného znárodnění filmového průmyslu zabývala jednak exilová vláda v Londýně, stejně tak i komunistická reprezentace v Moskvě. Londýnské ministerstvo průmyslu, obchodu a živností a ministerstvo pro

⁴³ Toto dělení a zaměření jednotlivých odborů definovalo první organizační rozdělení z roku 1945, v průběhu následujících let se struktura ministerstva několikrát změnila.

⁴⁴ *Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku z 9.4.1945.* SÚA, Inventář MI. Příloha II k č.j. 4533/45 pres.

hospodářskou obnovu přišlo s návrhem dekretu prezidenta republiky o přechodné úpravě věcí filmových. Na jaře 1945 byly další návrhy vypracovány ministerstvem informací, vedeným komunistou Václavem Kopeckým. Cílem komunistických návrhů bylo nejen zestátnění veškeré existující filmové tvorby, ale také zavedení státního monopolu na jakoukoliv profesionální filmovou činnost.⁴⁵

Na začátku července doporučil prezident Beneš Klementu Gottwaldovi přípravu dekretů o znárodnění průmyslu, které by podepsal ještě před svoláním Prozatímního národního shromáždění. Edvard Beneš svým námětem chtěl zabránit tomu, aby se znárodnovací zákony staly zdrojem sporů v parlamentu a případně i ve vládě. Proto se rozhodl využít svého práva vydávat v přechodné době zákony formou dekretů. Komunisté se však slovy historika Karla Kaplana „*chopili příležitosti a spolu se sociálními demokraty vypracovali návrhy tak rozsáhlého znárodnění, jaké nepředpokládal ani prezident Beneš ani ostatní partneři ve vládě.*“⁴⁶

Komunistické návrhy byly z velké části vyslyšeny v podobě dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. o opatřeních v oblasti filmu z 11. srpna 1945, který vešel v platnost 28. srpna, na jehož základě byl znárodněn filmový průmysl v Československu. Jednalo se o vůbec první znárodnovací dekret v poválečném Československu⁴⁷. Až o dva měsíce později, na konci října 1945, byly vydány čtyři

⁴⁵ KUSÁK, Alexej (1998). *Kultura a politika v Československu 1945 - 1956*. s. 188.

⁴⁶ KAPLAN, Karel. (1985) *Nekrvavá revoluce*. s. 45.

⁴⁷ CZABAN, Karel. (1980) *Vývoj řízení české filmové tvorby v letech 1845 - 1980*. s. 27.

dekrety o znárodnění dolů, klíčového průmyslu, bank a pojišťoven. Od roku 1950 byl pak 28. říjen - den, kdy tyto dekrety schválilo Prozatímní národní shromáždění – oslavován jako Den znárodnění. Tím se měl zastínit původní význam tohoto dne.⁴⁸

Dekret z 11. srpna 1945 stanovil, že veškerá výroba, distribuce a promítání, spolu s filmovým exportem a importem bude nadále výhradně státní záležitostí a přikazoval dosavadním provozovatelům „odevzdati ministerstvu informací všechny předměty provozu, provozní prostředky, zásoby surovin a jiného materiálu, jakož i všechna provozní zařízení podniku“.⁴⁹ Preambule pak předepisovala vyrábět, rozšiřovat a promítat pouze filmy, které povedou k plánovitě rozvíjené zaměstnanosti a budou zbaveny všech rušivých cizích a z hlediska státu nespolehlivých vlivů.⁵⁰

Postoj prezidenta Beneše ke znárodnění československé kinematografie se ve zdrojích liší. Podle některých se měl v době projednávání dekretu zmínit skupině filmových pracovníků: „*Je-li něco zralého k znárodnění, pak je to film.*“ Současně ale varoval před ztrátou myšlenkové samostatnosti. Podle jiných svědectví měl ale „*těžké vnitřní pochybnosti*“ o tomto znárodnění.⁵¹

⁴⁸ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 50.

⁴⁹ MAREŠ, Petr. (1991) *Všemi prostředky hájená kinematografie*. Iluminace, č. 2, s. 77.

⁵⁰ Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb.

⁵¹ KUSÁK, Alexej (1998). *Kultura a politika v Československu 1945 - 1956*. s. 188.

Na základě dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. byl provizorně zajištěn monopol státu v oblasti filmu. Prováděcí předpisy k dekretu ani směrnice o náhradách za znárodněný majetek ovšem nebyly do února roku 1948 vydány, proto se znárodněný filmový průmysl řídil pouhými přechodnými opatřeními ministra informací. Pro Československou (resp. Slovenskou) filmovou společnost, založenou na jaře roku 1946 tento stav znamenal provizorium. Praxe přechodných opatření ministra informací byla ovšem vyhovující zejména pro komunistickou stranu, protože výrazně upevňovala její pozici ve filmu. Návrh filmového zákona byl komunistickou stranou vypracován koncem roku 1947. Vycházel mimo jiné z názorů kontrolní a úsporné komise Ústavodárného národního shromáždění ze srpna 1947 a usnesení vlády z října 1947, které doporučovalo vytvořit z filmu státní podnik, čímž by se právní postavení kinematografie zprůhlednilo.⁵²

Filmový odbor ministerstva informací zajišťoval následnou komunikaci mezi Československou filmovou společností a Fondem národní obnovy ohledně přidělování zkonfiskovaných objektů. Některé konfiskáty se skládaly ze dvou objektů – bytového objektu a samotné provozovny. V tomto případě ČEFIS považoval za vhodné žádat při vlastním konfiskačním řízení pouze o provozovnu. V samotné žádosti, kterou prostřednictvím V. odboru ministerstva informací předložilo, je uvedeno: „*Pokud provozovna kina je oddělitelná od*

⁵² KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 47 – 49.

*ostatních částí objektu (např. bytové části), žádáme pouze o příděl části objektu s provozovnou a potřebným příslušenstvím.*⁵³

2.2.1 Náhrady za zestátněný majetek

Podle dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. měli dosavadní provozovatelé podniků nárok na náhradu za majetek, který byl odevzdán ministerstvu informací.⁵⁴ Výše náhrady měla být určena na základě směrnic, které vydá ministr informací v dohodě s ministry financí, průmyslu, vnitřního obchodu a Nejvyšším úřadem cenovým. Majetkové a náhradové oddělení ČEFISu předložilo v prosinci roku 1947 číselné sestavení majetku, převzatého dle dekretu č. 59/1945 Sb. od činitelů, jímž přísluší náhrada. Celková částka 202 milionů Kčs⁵⁵ byla složena nejen z hodnoty budov a technického zařízení, které tvořily největší podíl, ale také z filmových práv, kostýmů nebo zastavených pozemků. Ministerstvo informací v tomto případě ale odhadovalo, že celková hodnota převzatých prostředků bude vyšší a předpokládalo, že se částka bude blížit 300 milionům Kčs.⁵⁶

Tvorba a schvalování směrnic pro určování výše a samotné přerozdělování náhrad se protahovaly a objevovaly se případy, kdy bývalí provozovatelé, „kteří odevzdali provozovací prostředky státu, nemají dostatečných prostředků

⁵³ *Přidělení konfiskátů (prosinec 1947).* NA, f. MI, k. 187, č. j. 87188/47.

⁵⁴ „*Dosavadní provozovatelé podniků jsou povinni odevzdati ministerstvu informací všechny předměty provozu, provozní prostředky, zásoby surovin a jiného materiálu, jakož i všechna provozní zařízení podniků, včetně provozoven, které mají ve vlastnictví, v nájmu nebo v užívání kdekoliv v zemi České nebo Moravskoslezské nebo v celní cizině.*“ (Dekret č. 50 prezidenta republiky ze dne 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu. NA, f. MI, k. 187, Příloha k č. j. 87247/47.)

⁵⁵ Přesná odhadovaná částka činila 202 604 150,45 Kčs. (*Majetek převzatý dle dekretu č. 59/45 Sb.*, NA, f. MI, k. 187, č. j. 87072/47.)

⁵⁶ *Majetek převzatý dle dekretu č. 59/45 Sb.*, NA, f. MI, k. 187, č. j. 87072/47.

*k existenci*⁵⁷. Ministerstvo informací proto podalo žádost na ministerstvo financí, aby „bylo v případech zvláštního zřetele hodných nebo v případech sociálních bylo možno vypláceti bývalým provozovatelům existenční minimum dle poměrů provozovatele“⁵⁸. Po schválení ze strany ministerstva financí bylo možné vyplácet zálohy, jejichž maximální výše byla stanovena tak, aby odpovídala přibližně 25% pravděpodobné náhrady za převzatý majetek.⁵⁹ Zpočátku ministerstvo informací shromažďovalo konkrétní důvody, proč bývalí provozovatelé žádají o zálohu. Ze záznamů tedy můžeme vyčíst detailní informace o provozovatelích – tedy například fakt, panu Zatřepálkovi, vedoucímu kina Divadlo v Červeném Kostelci byla přiznána v listopadu roku 1947 záloha 4 000 Kčs „na zařízení domácnosti, protože plat vedoucího nestačí na udržování domácnosti a živobytí“⁶⁰. Zálohy byly vypláceny také spolkům – v záznamech se nejčastěji objevuje Tělocvičná jednota Sokol – například v dubnu roku 1947 byla Tělocvičné jednotě Sokol Louny vyplacena záloha 30 000 Kčs na zřizování tělocvičny.⁶¹ V následujících měsících už se ale dochovaly jen informace o částkách, které byly konkrétním osobám vyplaceny.

Projednávání směrnic pro náhradové řízení probíhalo na ministerstvu informací již od roku 1946. Návrh směrnic se ministerstvu vrátil s připomínkami, filmový odbor ministerstva proto navrhl počkat s dalším projednáváním, dokud nebude

⁵⁷ *Vyplácení existenčního minima bývalým provozovatelům – zálohou za náhradové řízení.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 81966/45.

⁵⁸ Tamtéž.

⁵⁹ *Vyplácení existenčního minima bývalým provozovatelům v oblasti filmu.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 82242/45.

⁶⁰ *Seznam záloh na náhradu vyplacené za měsíc listopad 1947.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 86855/47.

⁶¹ *Seznam záloh na náhradu vyplacené za měsíc duben 1947.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 82617/47.

schváleno vládní nařízením o organizaci a správě filmového podnikání. Tato jednání však byla v říjnu roku 1946 přerušena, proto ustalo také projednávání směrnic náhradového řízení.⁶² V únoru roku 1947 po dalších poradách navrhlo ministerstvo informací schválení směrnic alespoň pro českou a moravskoslezskou část republiky.⁶³

V dubnu roku 1947 bylo patrné rozčarování filmového odboru ministerstva informací z toho, že směrnice o náhradách za majetek převzatý státem nebyly ani přes jednání se zástupci ministerstva financí, průmyslu a vnitřního obchodu a se zástupci filmového odboru stále schváleny. Filmový odbor upozorňoval na fakt, že od účinnosti dekretu uplynuly již téměř dva roky a ministerstvo stále nemá k dispozici platné směrnice, podle kterých by mohlo proběhnout náhradové řízení za převzatý majetek v oblasti filmu.⁶⁴ Ministerstvo informací také poukazovalo na problémy, které s sebou oddalování vyhlášení směrnic přinese, *„vzhledem k tomu, že ocenění se bude prováděti k 27.8.1945 a bude obtížné v jednání s bývalými provozovateli ciferně vyjádřiti nastalé znehodnocení.“*⁶⁵ Měl by se také podle nich uvážit i sociální dopad oddalování směrnic – *„většina provozovatelů byli drobní lidé, existenčně odkázáni na provoz kina. Systém záloh nemůže jim dáti možnost trvalého existenčního zabezpečení.“*⁶⁶

⁶² *Porada o směrnících pro náhradové řízení.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 80303/47.

⁶³ *Návrh směrnic o náhradě za majetek převzatý státem v oblasti filmu.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 80808/47.

⁶⁴ *Směrnice pro náhradové řízení.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 81701/47.

⁶⁵ *Porada o směrnících pro náhradové řízení.* NA, f. MI, k. 191, a. j. 83531/47.

⁶⁶ Tamtéž.

Také na základě výše zmíněných důvodů ministerstvo informací v červenci roku 1947 rozhodlo, že navrhuje, aby byl dán souhlas „k nezávaznému jednání s komunálními spořitelny (...) o poskytnutí úvěru pro náhradové řízení podle §2, odst. 3 dekretu č. 50/45 Sb.⁶⁷. Předpokládá se, že částka by byla odčerpávána postupně podle potřeby a v průběhu dalších hospodářských let amortisována z provozních zisků.“⁶⁸

2.3 Úloha zestátněného filmu

Během války získala kultura na významu, stala se věcí politickou.⁶⁹ Komunistická strana si uvědomovala, že ovládnutím kultury získává dobrý nástroj pro ovládnutí mas, který jí může dopomoci k mocenskému zvratu v její prospěch. Celkový posun národního vědomí doleva, který již byl zmíněn v předchozí kapitole, k úspěchu komunistické kulturní politiky přispíval.

Komunistická strana se v rámci své kulturní politiky snažila národ přesvědčit o tom, že „její politika tvoří kontinuum s národními dějinami, že ideály komunismu jsou pouze vyústěním a nikoliv převrácením národního osudu.“⁷⁰ Můžeme proto najít časté zdůrazňování významu národních tradic, oslavu husitství a ideálů obrození nebo vyzvedávání slovanství. Zejména byly akcentovány nacionalistické prvky. Věrohodnost programu se podařilo komunistické straně

⁶⁷ „Za majetek převzatý podle odst. 1 bude poskytnuta náhrada podle směrnic, které vydá ministr financí v dohodě s ministry financí, průmyslu, vnitřního obchodu a nejvyšším úřadem cenovým. Spolkům a veřejným korporacím bude poskytnuta náhrada ve výši obecné ceny.“ (Dekret č. 50 presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu. NA, f. MI, k. 187, Příloha k č. j. 87247/47.)

⁶⁸ Porada o směrnících pro náhradové řízení. NA, f. MI, k. 191, a. j. 83531/47.

⁶⁹ KUSÁK, Alexej (1998). *Kultura a politika v Československu 1945 - 1956*. s. 143.

⁷⁰ Tamtéž. s. 145.

dodat tím, že za ním shromáždila většinu významných kulturních tvůrců té doby. Tato kombinace posilování národního vědomí a kulturních autorit pak v praxi znamenala, že ostatní strany neměly takřka žádnou možnost, na čem vybudovat vlastní, odlišný ideologický program.⁷¹

Situaci, která nastala ve filmovém odvětví po květnu 1945, shrnul a komentoval Jan Žalman ve svém díle *Umlčený film*: „*Film přechází do rukou státu a jako takový je po sovětském příkladu ihned povýšen z nejinferiornějšího na nejdůležitější umění: favorizace, která mu prospěla materiálně a technicky, ale při níž si přišla na své víc ideologie než umění. (...) Posláním hrané a dokumentární tvorby bylo odívat do umělecké formy spíše hesla nastolovaná politickými instancemi.*“⁷² Politika takzvané demokratizace kultury, ústředního pojmu kulturní části košického vládního programu, začala být realizována již v prvních týdnech po osvobození. Vláda začala postupně odnímat možnost působit a podnikat soukromým subjektům ve všech podstatných oblastech kultury.⁷³

Po znárodnění komunistická strana filmový průmysl po personální stránce začala zcela kontrolovat.⁷⁴ K poměrně rychlému nástupu nových tvůrčích pracovníků, podpořené vznikem rozsáhlé struktury zestátněné kinematografie a „očistou“ od kolaborantů, dokonce také pokusům o radikální generační výměnu

⁷¹ Tamtéž. s. 145.

⁷² ŽALMAN, Jan. (2008) *Umlčený film*. s. 15.

⁷³ KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 39.

⁷⁴ KNAPÍK, Jiří. (2006) *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. s. 21.

docházelo již před únorem roku 1948.⁷⁵ Po únorových událostech tedy čistky postihly pouze určitý výsek ze spektra profesí zestátněného filmu – mezi uměleckou elitou tedy v podstatě žádné personální změny nenastaly, týkaly se ostatních, neuměleckých povolání v kinematografii.⁷⁶

Jan Žalman v krátké éře poválečného filmu vidí jednak určitou naději, jednak zhroucení těchto nadějí. Podle něj československá hraná tvorba měla v této době dvě tváře: *„na jedné straně žije částečně ještě z toho, co měla připraveno za okupace, na druhé straně se poměrně rychle dostávají ke slovu noví lidé.“*⁷⁷ První dva roky zestátněného filmu lze charakterizovat jako volné pokračování prvorepublikového a hlavně protektorátního systému v nových politických a právních podmínkách.

Ministerstvo informací dohlíželo na práci jednotlivých úseků, aby mělo stále pod kontrolou, zda plní cíle kulturní politiky strany a zda nečiní samostatná rozhodnutí bez schválení ze strany ministerstva. Z října 1946 se proto dochovalo napomenutí ministerstva adresované Československé filmové kronice: *„Československá filmová kronika krátký film zvýšila od jisté doby svoji snahu postupovati při výrobě filmů naprosto samostatně do té míry, že opomíjí úplně kompetenci ministerstva informací, zejména pokud jde o schvalování výrobního plánu a vydávání výrobního povolení (...) Aby mohlo ministerstvo informací řádně plniti svůj úkol kulturně-politického řízení Československé filmové výroby a*

⁷⁵ SCZEPANIK, Petr. (2012) *Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvrátů 1945 až 1962*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 81 – 82.

⁷⁶ KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 33.

⁷⁷ ŽALMAN, Jan. (2008) *Umlčený film*. s. 85.

*hospodářského dohledu nad ní, jest zapotřebí, aby krátký film plnil přesně své povinnosti vůči zdejšímu úřadu.*⁷⁸

V srpnu 1947 vystoupil ministr informací Václav Kopecký na filmovém festivalu světové mládeže v Mariánských Lázních s příspěvkem „Myšlenkou a prací vítězí znárodněný film“. V něm mimo jiné připomněl, že jsou to přesně dva roky od znárodnění československého filmového průmyslu. Tento mezník ve vývoji průmyslu označil za „historický podpis“. Vyzdvihl zejména tvorbu mladých autorů, kteří měli mít budoucnost československého filmového průmyslu ve svých rukou. Za hlavní přínos kinematografie považoval úlohu filmů při formování poválečné společnosti a podotkl, že film musí být také „*nástrojem politické agitace, hájící myšlenky socialismu proti nepřátelským živlům*“.⁷⁹

2.3.1 Propagační filmy ministerstev

Do svého výrobního plánu zahrnovalo ministerstvo informací také požadavky na natočení propagačních filmů ostatních ministerstev. V. filmový odbor ministerstva informací schválený námět na podnět daného ministerstva předal k realizaci odboru krátkého filmu. Mezi resorty se pak objevovaly neshody, příkladem může být spor mezi ministerstvem zahraničních věcí a ministerstvem informací o podobě propagačního filmu. „*Ministerstvo zahraničních věcí soudí, že dříve než agitační filmy o vnitrostátních otázkách je nutno natočit pro cizinu propagační film o životě nového Československa (...), film, který by se rozlétl do světa a ta hlásal, že Československo je stát demokratický, stát, který jest otevřen*

⁷⁸ SVOBODOVÁ, Helena. (1997) *Propaganda ve filmových týdenících*. s. 19.

⁷⁹ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 71.

dokořán všem cizincům dobré vůle a nepotřebuje se halit za „železnou oponu“, kterou mezi náš stát a Západ spustila zlá vůle zaujatého či úmyslně špatně informovaného cizince...“⁸⁰ Z citovaného textu je patrné, že ministerstvo zahraničních věcí bylo stále ještě zastáncem politiky spolupráce s Východem i Západem a v tomto duchu také chtělo prezentovat Československo ve svém propagačním filmu, což se neshodovalo s představou ministerstva informací, a proto realizaci filmu zdržovalo.

Tvorba propagačních krátkých filmů byla financována z rozpočtu ministerstva informací, konkrétně položky „Náklad na pořizování filmů pro státní správu“. Při tvorbě rozpočtů proto ministerstvo informací odeslalo ministerstvům návrh opatření, ve kterém o možnosti zhotovení krátkých filmů informuje a žádá o *„sdělení, jakou částku navrhuje, aby byla vložena pro Vaše účely do rozpočtu (...). Předkládaný návrh nutno řádně odůvodnit.“⁸¹*

Konkrétním příkladem zrealizovaných propagačních filmů byl schválený návrh na zhotovení čtyř jednominutových filmů pro ministerstvo zdravotnictví. Správní sbor pro hospodářské a finanční věci filmového podnikání se dne 6. října 1947 usnesl, že s výrobou filmů s názvy „Vzduch a slunce“, „Vitamíny“, „Čistota“ a „Líbání“ souhlasí. Po schválení usnesení ministrem informací dne 14. října 1947 byla tvorba filmů zařazena do výrobního plánu Krátkého filmu s tím, že účet za zhotovení jmenovaných filmů bude uhrazen z úvěru rozpočtu ministerstva

⁸⁰ Tamtéž. s. 20 – 21.

⁸¹ *Rozpočet pro rok 1947 (27.6.1946)*. NA, f. MI, k. 194.

informací z již výše zmíněné položky „Náklad na pořizování informačních filmů pro státní správu“.⁸²

2.3.2 Filmy pro děti

Filmu byl v poválečných letech přiznáván velký potenciál pro vzdělávání a hlavně pro politické cíle. Stupňování politického vlivu a kontroly státu můžeme sledovat například ve filmové tvorbě pro děti. V rámci tohoto odvětví se objevovaly úvahy o nutnosti výchovy „nové mládeže“. Místo zprostředkovávání nenáročných zábav a ekonomického zisku měla být filmová tvorba pro děti do budoucna nástrojem výchovy a kultivace dětské osobnosti.⁸³ V rámci filmové tvorby pro děti ministerstvo informací úzce spolupracovalo s ministerstvem školství a osvěty. V roce 1946 si pak ministerstvo školství převzalo správu školního osvětového a tělovýchovného filmu a diapozitivu kromě jejich výroby, kterou si ponechal v kompetenci pátý odbor ministerstva informací.⁸⁴

Význam, který přikládalo ministerstvo informací a komunistická strana filmům pro děti, dokládá i tento úryvek z dokumentu o organizaci filmového průmyslu z roku 1945: *„Postátnění filmového podnikání poskytuje nové možnosti také školnímu, osvětovému a uměleckému filmu pro mládež. I výroba těchto filmů dostává se ze soukromého podnikání do rukou státu, což je příslibem toho, že se školství i osvětě dostane filmů hodnotných především po stránce technické. Je však také třeba, aby filmoví tvůrčí pracovníci dostávali náměty na filmy, jež budou podloženy pedagogickým výzkumem, vědecky správné a metodicky vhodné, aby*

⁸² Krátké filmy pro ministerstvo zdravotnictví. NA, f. MI, k. 194.

⁸³ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 150 – 156.

⁸⁴ Tamtéž. s. 159.

*mohly dobře sloužit školám všech stupňů i osvětě, a to jak po stránce obsahové, tak po stránce umělecké.*⁸⁵

Stejně jako jiné filmy se musely i ty pro děti podřídit aktuálnímu zaměření filmové tvorby, kterou zdůrazňovalo ministerstvo informací již od roku 1945.⁸⁶ Jako „výkladní skříň“ zestátněné kinematografie pro děti komunistická strana označovala animované filmy a vyzdvihovala jejich úspěchy na mezinárodních soutěžních přehlídkách.⁸⁷ Animované filmy podléhaly stejně jako hrané schválení ze strany aprobační komise. Ta vždy každý film doprovodila zprávou, ve které zhodnotila kvality i nedostatky schválených filmů. Proto například v případě filmu „Pérák a SS“, který byl aprobován dne 25. listopadu 1946 ocenila komise výtvarné vedení filmu i režii jako velmi dobré, avšak konec filmu je podle ní „poněkud zdlouhavý“.⁸⁸

Úspěchem znárodněného filmového podnikání na poli tvorby pro děti bylo také otevření „prvního dětského kina ve střední Evropě“⁸⁹ – Kina mladých, které bylo zřízeno na místě původního Komorního kina v Klimentské ulici. Toto místo bylo vybráno mimo jiné s ohledem na jeho výhodnou polohu uvnitř Prahy a na

⁸⁵ *Organisace školního, osvětového a uměleckého filmu pro mládež a diapozitivu (14. srpna 1945)*. NA, f. MŠ, k. 1089.

⁸⁶ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 178.

⁸⁷ SKUPA, Lukáš. (2012) *Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem – počátky dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 167.

⁸⁸ *Aprobační komise pro schvalování českých hraných filmů*. NA, f. MI, k. 187, č. j. 85110/46.

⁸⁹ *Kino mladých*. NA, f. MI, k. 198.

poměrně klidnou ulici.⁹⁰ Správou kina byl pověřen Zdeněk Hapala, Zplnomocněnec ministra informací pro správu státních kin v zemi české a moravskoslezské. Ze strany Zdeňka Hapala bylo vzneseno několik požadavků na vybavení kina – za všechny například podium pro vystoupení žactva, konferenční místnost pro pedagogy nebo rozhlasová kabina pro slovní doprovod promítaných děl. Všechny požadavky, směřující ke zlepšení Kina mladých, odůvodňoval Hapala výjimečností kina jako prvního pro mládež. Znárodněný film podle něj chce dokázat, že věnuje mládeži provozovnu prvotřídně vybavenou jak po stránce estetické tak i technické. Nezapomínal ale také na programovou skladbu kina – zdůrazňoval nedostatek vhodných filmů pro děti předškolního věku a u dětí mladšího školního věku upozorňoval na fakt, že speciální filmy pro tuto věkovou kategorii jsou vyráběny pouze v Sovětském svazu.⁹¹

Výchovné filmy byly mezi děti a mládež šířeny také pomocí školních představení. Jejich počet ihned po znárodnění filmového průmyslu stoupl – za první polovinu roku 1946 narostl z 49 představení v březnu na 256 v červnu. S tím se zvyšoval i počet diváků – za zmíněné období se jednalo o narůst z 29 085 na 103 036. V červnu roku 1946 byl v Československé republice uspořádán Týden dětské radosti, kterého se zúčastnil také filmový průmysl. V kinech na území celého státu se promítaly „vhodné výchovné filmy“⁹², celkem proběhlo 132 představení, které navštívilo 35 456 diváků, kteří si mohli vybrat z bohaté

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Tamtéž.

⁹² *Usporiadanie „Tyždňa diet'ata“*. NA, f. MI, k. 191, a. j. 82030/46.

nabídky filmů – například *Bylo jedno děvčátko*, *Bohatýr Nikita*, *Cesta k barikádám*, *Osvobozené Československo*, *Cirkus* nebo *Profesor se zlobí*.⁹³

2.3.3 Putovní kina

Pro získání mas využívala komunistická strana také putovní kina. Bylo s nimi počítáno ze strany Československého státního ústředí pro kinofikaci. Tato kina měla postupně i obyvatelům nejodlehlejších míst, vzdálených od místních kulturních středisek, umožnit účast na filmových představeních. Hlavní přínos putovních, ale i stálých kin pro filmovou distribuci měl spočívat v jejich „*výchovné a politické roli*“⁹⁴.

K prvnímu využití pojízdných kin v rámci zestátněné kinematografie došlo v létě roku 1946, kdy se zapojila do akce tzv. reemigrace⁹⁵. V rámci této státem organizované akce přišlo v poválečných letech z Maďarska asi 72 tisíc lidí, téměř výhradně slovenské národnosti, kteří byli umisťováni do míst, odkud byli odsunuti Němci a Maďaři.⁹⁶

Úspěchy prvních oficiálních zájezdů putovních kin vedly k rozhodnutí využívat putovní kina více. Ministerstvo informací plánovalo posílat putovní kina zvláště do „*pohraničních krajů a řídce obydlených míst, kde by se stálé kino nevyplatilo*“⁹⁷.

⁹³ Autorka vybrala filmy s nejvyšším počtem představení. (*Přehled školních představení konaných od března do června 46*. NA, f. MI, k. 190, a. j. 83624/46.)

⁹⁴ *ČSF distribuce – bilance roku 49, 50*. NA, f. 1261/2/18 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚVKŠČ, a. j. 652.

⁹⁵ -By-. (1946) *Putovní kina v našem kinofikačním plánu. První pojízdné kino do moravských pohraničních okresů*. Filmová práce 2, č. 43, s. 1.

⁹⁶ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 361 - 362.

⁹⁷ Tamtéž. s. 363.

V rámci kinofikačního plánu bylo cílem zřídit asi 2500 nových stálých kin, především v menších městech. Vzhledem k technické a hlavně ekonomické náročnosti⁹⁸ tohoto plánu zajížděla v této fázi putovní kina především do těchto obcí. Jejich prostřednictvím tak byl v podstatě prováděn průzkum diváckého zájmu.⁹⁹

Zahajovací zájezd prvního stálého putovního kina proběhl v listopadu roku 1946 na jižní Moravu. Na základě zjištěných skutečností pak byly vyvozeny závěry, které měly dopomoci k co nejefektivnějšímu provozu při dalším plánovaném zájezdu, který se měl uskutečnit hned v prosinci téhož roku, tentokrát ve Slezsku.

100

Během zájezdu na jižní Moravu putovní kino navštívilo celkem 17 obcí, program byl zajišťován ve spolupráci s místními osvětovými radami. Ministerstvo informací si tuto spolupráci pochvalovalo a doporučilo ji ještě prohloubit.¹⁰¹ Celkem bylo za dobu zájezdu odehráno 55 filmů, průměrně se jednalo o dvě až pět představení denně, které celkem navštívilo 13 810 diváků.¹⁰² Zpráva hovoří o velkém zájmu venkovského obyvatelstva o kino, dokládá i konkrétní příklady

⁹⁸ Provoz stálých vesnických i putovních kin byl pro Československý státní film z hospodářského pohledu od začátku ztrátový.

⁹⁹ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 363 - 364.

¹⁰⁰ *Zpráva o IV. zájezdu putovního kina na jižní Moravu ve dnech 4.11. – 21.11.1946*. NA, f. MI, k. 212, a. j. 84664/46.

¹⁰¹ Podle zprávy poskytuje spolupráce řadu výhod. Jako jednu z hlavních uvádí fakt, že každý zájezd putovního kina se stává výjimečnou místní událostí a tato výjimečnost zaručuje maximální výnosnost při lidovému občanů i školní mládeže. (*Zpráva o IV. zájezdu putovního kina na jižní Moravu ve dnech 4.11. – 21.11.1946*. NA, f. MI, k. 212, a. j. 84664/46.)

¹⁰² Tamtéž.

diváků, kteří na představení přišli z 8 kilometrů vzdálených vesnic – tento „hlad po kultuře“ dokládá i sugestivním líčením podmínek: *„Do kina šli až dvě hodiny pěšky, v lijavci, po blátivých polních cestách. Promočení a zimou zkřehlí seděli v nevytopených sálech a napjatě sledovali předváděné filmy.“*¹⁰³ Právě tento zájem by měl být podle Zdeňka Hapala, Zplnomocněnce pro správu státních kin v zemi české a moravskoslezské a autora výše zmiňované zprávy, brán v potaz při tvorbě kinofikačního plánu.

Kromě stálých putovních kin byla vysílána kina také v rámci kulturních brigád Ústřední rady odborů za pracovními brigádami a mládeží. Navštívily mimo jiné tábory uhelných brigád na Mostecku, horníky v nemocnicích, lesní a zemědělské brigády v severních a jižních Čechách nebo mládež v rekreačních táborech a ozdravovnách. Z ohlasů, které byly obdrženy, vyplývalo, že putovní kino se na všech svých zastávkách *„stalo významnou složkou na poli lidovýchovy“*¹⁰⁴. Ministerstvo informací tedy získalo zpětnou vazbu, která potvrzovala, že putovní kina plní předem vytyčené cíle a jejich činnost může dále pokračovat.

2.3.4 Prezentace organizace československého zestátněného filmu v zahraničí

Na nové uspořádání filmového průmyslu a podnikání v Československu bylo potřeba nahlížet i z mezinárodní perspektivy. Rozdíly mezi znárodněným filmem a filmem soukromým se ukazovaly zejména v případech jednání o mezinárodních pravidlech dovážení filmů.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ *Putovní kino*. NA, f. MI, k. 212, č. j. 84005/46.

Podle ústředního ředitele Československé filmové společnosti Lubomíra Linhartu nebylo možné při jednáních v rámci OSN hledat kompromisní řešení, když „vzhledem k zásadnímu rozdílu mezi znárodněným a soukromopodnikatelským filmem jsou podmínky a ráz kinematografie odlišný.“¹⁰⁵ Je podle něj nepřipustné, aby byl film ve znárodněné kinematografii předmětem obchodních smluv, jedná se o složku kultury, v níž je obchod věcí druhotnou. V případě znárodněného filmu se jedná o „podnikání vyššího stupně“¹⁰⁶.

Je pouze na rozhodnutí státu, jaké filmy a z které produkce budou v kinech promítány. Československá filmová společnost a celkově československý filmový průmysl tedy nedopustí jakékoliv určování kvót, případně poměru promítaných vlastních a zahraničních filmů. Lubomír Elbl se v této souvislosti vyjádřil dokonce o „vměšování se do vnitřních záležitostí nezávislé země“¹⁰⁷. Československá republika by si podle něj měla sama vybrat, jaké filmy budou do země dováženy a promítány: „Místo požadované volné soutěže, jejímž důsledkem je záplava trhu filmy většinou ne hodnotnými, požadujeme vlastní plánování distribuce s ohledem na uměleckou hodnotu a státní důležitost dovezených filmů. Nemůžeme proto přiznat komukoliv jakékoliv právo vyvážet k nám filmy, které oni ve svých vlastních zemích bez ohledu na nás chtějí vyvést, a musíme se v této věci řídit pouze a výhradně zřeteli kulturně-politickými a uměleckými.“¹⁰⁸

¹⁰⁵ Zpráva p. zplnomocněnce Elbla o jednání v Ženevě. NA, f. MI, k. 190, a. j. 84892/47.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ Tamtéž.

¹⁰⁸ Tamtéž.

2.4 Cenzura

Konec druhé světové války znamenal také konec německé filmové cenzury. Nejednalo se však automaticky o definitivní konec cenzury, jen německou okupační cenzuru vystřídala opatření československého ministerstva informací. Výnosem ministerstva informací č. j. 80001/45 a po schválení ministrem Kopeckým dne 18. května 1945 byl ustaven Filmový cenzurní sbor¹⁰⁹. Vznikl jako poradní orgán ministerstva pro schvalování filmů k veřejnému promítání, jednalo se tedy o cenzuru následnou. Předsedou sboru se stal odborný přednosta V. odboru ministerstva informací Vítězslav Nezval.¹¹⁰ Vyslovoval se k podobě všech filmů před jejich uvedením v kinech, tedy i zahraničních a starších českých. V roce 1948 došlo k jeho reorganizaci, o dva roky později pak k jeho přejmenování na Filmový aprobační sbor.¹¹¹ V dubnu 1953 byl pak zřízen ústřední cenzurní úřad – Hlavní správa tiskového dohledu (HSTD).

K přítomnosti cenzury ve znárodněném filmovém průmyslu se v srpnu roku 1947 vyjadřoval V. odbor ministerstva informací i na mezinárodní úrovni v odpovědi na dotazník generálního sekretáře Spojených národů o svobodě informací. Podle této zprávy se cenzura v té době nelišila od předválečných let a týkala se především zkoumání, zda film není mravně závadný, „*neb zda se nepříčí*

¹⁰⁹ V cenzurním sboru bylo zastoupeno ministerstvo vnitra, zahraničních věcí, informací, školství a osvěty, Ústřední rada odborů, Svaz filmových pracovníků, zplnomocněnec pro dovoz a vývoz filmů a zplnomocněnec pro správu státních kin. (ŽABKA, J.; BOLOMSKÝ, K.; JANÁKOVÁ, H. (1971) *Inventář Ministerstvo informací (1945 – 1953)*. Praha, s. 16.)

¹¹⁰ SVOBODOVÁ, Helena. (1997) *Propaganda ve filmových týdenících*. s. 46.

¹¹¹ KNAPÍK, Jiří. (2002) *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. s. 22.

slušnosti, neb neohrožuje veřejný klid a pořádek, neb se nedopouští zesměšňování představitelů cizích států, neb zda neporušuje vojenská tajemství.“¹¹²

2.5 Volby 1946

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, již po skončení druhé světové války se strany podpisem dohody o slušném způsobu předvolební kampaně zavázaly mimo jiné zdržet se kritiky košického programu a převzít zodpovědnost za dosavadní činnost vlády.¹¹³ Komunistická strana šla do voleb s heslem „Republice více práce, to je naše agitace!“

První poválečné volby, v Československu současně první od roku 1935 a současně jediné demokratické volby na základě rovného, tajného a přímého volebního práva za účasti více politických stran, se konaly 26. května 1946. Ve volbách mohly kandidovat pouze strany Národní fronty, voliči tak měli omezený výběr. Pokud s nabízenými kandidáty nesouhlasili, mohli využít tzv. bílé lístky. Pomocí nich chtěli komunisté zjistit, kolik voličů nesouhlasí s kandidátkou a politikou Národní fronty a kolik jich ještě sympatizuje se zakázanými stranami. Nevyplněné lístky také pro voliče znamenaly možnost vyhnout se postihu za neúčast ve volbách, která byla podle zákona povinná.¹¹⁴ Právo volit měli pouze státní občané Československé republiky s „českou, slovenskou nebo jinou

¹¹² *Konference Spojených národů o svobodě informací – hospodářská a sociální rada*. NA, f. MI, k. 190, č. j. 87247/47.

¹¹³ BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. s. 130.

¹¹⁴ PEHR, Michal. *KSČ a volby 1946*, In: KÁRNÍK, Zdeněk; KOPEČEK, Michal (edd.) (2005) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. s. 179-180.

slovanskou národností“¹¹⁵. Volební právo bylo rozšířeno také na vojáky a příslušníky bezpečnostních sborů, což mělo posílit pozici radikální levice.

V celorepublikovém měřítku získala Komunistická strana Československa 37,94% hlasů, což se rovnalo 114 křeslům ve 300-členném parlamentu.¹¹⁶ Byly to první volby, ve kterých komunisté zaznamenali takový výrazný úspěch, stali se naprosto přesvědčivě nejsilnější stranou Národní fronty. Volby tak jen potvrdily jejich dominantní postavení v poválečném Československu a umožnily jim zvyšovat jejich politický monopol v zemi.¹¹⁷ Úspěch komunistické strany je mezi historiky často přisuzován hlasům zejména venkova, zvláště pak osídlenému pohraničí.¹¹⁸

Předsedou vlády, kterou jmenoval prezident republiky 2. července 1946, se jako lídr vítězné strany stal Klement Gottwald. Poprvé v československých dějinách tak stanul v čele vlády komunistů. Dne 8. července přednesl v nově zvoleném Ústavodárném národním shromáždění tzv. Budovatelský program – vypracování a schválení nové ústavy a příprava dvouletého hospodářského plánu pro rok 1947 a 1948. Politika vlády a celé republiky se tedy stále více přikláněla k Sovětskému svazu. Důkazem toho je fakt, že na podzim roku 1946 byla odstartována tzv. cesta k socialismu.¹¹⁹ Po volbách také začala jednání o podobě

¹¹⁵ KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. s. 61.

¹¹⁶ V českých zemích získali komunisté 40,1%, celostátně 37,94%. Druzí byli národní socialisté s 18,29%, třetí lidová strana s 15,64%, čtvrtá sociální demokracie s 12,5% hlasů. Na Slovensku získala téměř 2/3 hlasů DS. (KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 56.)

¹¹⁷ KAPLAN, Karel (1991) *Československo v letech 1945 – 1948 I*. s. 48 – 49.

¹¹⁸ KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. s. 56.

¹¹⁹ KAPLAN, Karel (1991) *Československo v letech 1945 – 1948 I*. s. 70.

nové československé ústavy. Ta byla nakonec vypracována podle návrhu komunistů a schválena až 9. května 1948.¹²⁰

V říjnu 1946 byl vyhlášen dvouletý plán obnovy národního hospodářství na léta 1947 a 1948. Jednalo se jen o dílčí plán, nezahrnoval všechna odvětví, kinematografie se k němu každopádně přihlásila s plánem kinofikace a plánem výroby celovečerních filmů.¹²¹ Základní charakteristikou plánování byla centralizace hospodářství a vyloučení nahodilých prvků. Šéfredaktor Filmových novin Jaroslav Brož tento stav okomentoval: *„Je to vůbec poprvé, kdy se v našem filmu s takovýmto detailně vypracovaným rozvrhem práce pro příštích 12 měsíců setkáváme, je to poprvé, kdy naši filmoví pracovníci vědí, s čím mohou jít za týden, za měsíc či za půl roku do ateliéru, s čím mohou počítat a na co se mohou připravovat. Je to poprvé, kdy ve výrobě filmů nejsme odkázáni na pouhé improvizování.“*¹²²

2.6 Kulturně – propagační oddělení ÚV KSČ

Po válce začala být budována síť oddělení Ústředního sekretariátu ÚV KSČ. Struktura stranických orgánů KSČ do značné míry kopírovala systematiku státních orgánů.

Kulturně-propagační oddělení mělo na starosti mimo jiné i oblast filmu, a monitorovalo kulturní politiku paralelně se státními orgány. Do čela byl

¹²⁰ PEHR, Michal. *KSČ a volby 1946*, In: KÁRNÍK, Zdeněk; KOPEČEK, Michal (edd.) (2005) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. s. 18.

¹²¹ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 14.

¹²² BROŽ, Jaroslav. (1947) *Pevný výrobní plán*. Filmové noviny 1, č. 1, s.1.

jmenován ekonom Jaromír Dolanský. V červnu se stal ministrem financí, proto jeho funkci převzal poválečný šéfredaktor Rudého práva Gustav Bareš. Kulturně-propagační oddělení se tak stalo na poli kulturní politiky jakýmsi protipólem filmového odboru ministerstva informací a Gustav Bareš, stalinský dogmatik a jeden z nejvlivnějších lidí v oblasti ideologie a kulturní politiky, byl až do roku 1951 velkým sokem Václava Kopeckého.¹²³

Kulturní a propagační oddělení ÚV KSČ řídilo stranickou kulturní politiku, usilovalo o její jednotný ráz a kontrolovalo stranický tisk. Gustav Bareš v průběhu let 1946 – 1948 propagoval socialistický realismus sovětského typu a inspiraci hledal také ve stalinském modelu řízení státu. Hned po únorových událostech 1948 pak požadoval, aby byl socialistický realismus prosazen jako jediný přípustný umělecký výrazový prostředek.¹²⁴

Vliv oddělení na státní kulturní politiku byl významný již před únorem 1948, teprve se změnou režimu však mohlo oficiálně zasahovat do správy československých kulturních orgánů. Vznikla tak dvě mocenská centra s přibližně stejným vlivem na organizaci kulturního života, která si vzájemně konkurovala.

Vnitřní struktura Kulturně-propagačního oddělení a přerozdělení jeho jednotlivých odborů se měnily často i několikrát do roka. Nejčastěji šlo o změnu

¹²³ KNAPÍK, Jiří. (2000) *Kdo spoutal naši kulturu: Portrét stalinisty Gustava Bareše*. s. 44.

¹²⁴ HOLOMEK, Ondřej. (2007) *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953*. s. 97.

pole jeho působnosti nebo změnu názvu a funkce odborů. Pokud jde ale o hlavní cíl tohoto oddělení, ten zůstával stále stejný – spoluvytvářet kulturní politiku v zemi.

2.7 Dovoz zahraničních filmů

Česká filmová výroba se rozbíhala velmi pomalu. Při nedostatku nových českých filmů a nemožnosti použít velkou část těch, které byly natočeny v předchozích šesti letech, nabývala na mimořádnosti otázka dovozu zahraničních filmů. K nutnosti regulace dovozu filmů se vyjádřil přímo ministr informací Václav Kopecký na VIII. sjezdu KSČ v březnu 1946: *„Znárodnili jsme nejen výrobu filmu (...), ale znárodnili jsme také půjčování filmů, což znamená, že ani žádná cizí filmová agentura nemůže u nás svobodně rejdit a prodávat všelijaký brak, jak tomu bylo dříve, nýbrž, že distribuci filmu má plně ve svých rukou stát.“*¹²⁵

2.7.1 Smlouvy se Sovětským svazem

Také v dodávce filmů se zmocněnci ministerstva informací rozhodli po skončení druhé světové války orientovat především na spolupráci se Sovětským svazem, stejně jako v jiných oblastech se i zde jednalo zejména o propagandistickou akci. První smlouva o dovozu sovětských filmů do poválečného Československa byla uzavřena již na jaře roku 1944 v Londýně.¹²⁶ Hned po válce, v červenci roku 1945, pak podepsal zmocněnec ministra pro tuto oblast Jindřich Elbl smlouvy se sovětskou monopolní exportní společností Sojuzintorgkino. Sovětskému filmu se těmito smlouvami garantovalo 60% promítacího času ve všech kinech na území

¹²⁵ KOPECKÝ, Václav. (1946) *Ideová výchova a kulturní politika strany*. In: ŠTÁBLA Zdeněk; TAUSIG, Pavel. (1981) *KSČ a československá kinematografie (výbor dokumentů z let 1945 – 1980)*. s. 28.

¹²⁶ MAREŠ, Petr. (1991) *Všemi prostředky hájená kinematografie*. Iluminace, č. 2, s. 78 – 79.

republiky. V prvním roce se československá strana zavázala uvést ne méně než 100 sovětských programů a postupně každoročně navyšovat jejich počet o 5 procent. Tyto smlouvy se netýkaly pouze dovozu sovětských filmů. Kromě jiného se jimi sovětské straně zaručoval přednostní pronájem našich ateliérů.¹²⁷

Již v roce 1946 ale začaly sít hlasy diváků, kteří byli nespokojeni s orientací filmového průmyslu na Sovětský svaz. V kinech se začaly šířit letáky, jejich opisy dalo ministerstvo informací k dispozici tisku, aby „*informoval veřejnost o rejdech nepřátel zestátněného filmu*“¹²⁸. Letáky oslovovaly diváky kin – příkladem může být leták, rozšiřovaný neznámou ženou v roce 1946 v kině Moskva v Praze, který přímo cílil na „*přítele dobrého filmu*“¹²⁹. Konkrétně tento leták radil bojkotovat špatné filmy a nechodit do kina – upozorňoval na fakt, že ministerstvo informací uzavřelo se Sovětským svazem nevýhodnou smlouvu o dovozu filmů, zatímco americká díla se promítají v nejmenších pražských kinech. Bojkotem návštěv filmů se podle autorů podaří dosáhnout změny – doslova: „*Čím déle vydržíš nechodit do biografu, tím dříve uvidíš filmy té úrovně, na kterou jsi zvykl a kterou máš právo a povinnost vyžadovat. (...) Nezapomeň, že lepší si přečteš dobrou knihu, než jít dnes a dokud vše nebude v pořádku, jak to má být, do biografu.*“¹³⁰

Velmi brzy se ale ukázalo, že sovětská strana nejen že nedokáže převzít nabízenou úlohu hegemonu československého filmového trhu, ale nejsou také schopni dodat ani tolik filmů, aby pokryli minimální potřebu provozu

¹²⁷ MAREŠ, Petr. (1994) *Politika a „pohyblivé obrázky“*. Iluminace, č. 1, s. 78.

¹²⁸ *Leták týkající se filmů – rozšiřování*. NA, f. MI, k. 187, č. j. 80151/46.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ Tamtéž.

československých kin. Dne 21. srpna 1945 byl Jindřich Elbl nucen na schůzi zmocněnců přiznat, že „*podle toho, jak dostáváme filmy ze Sovětského svazu, se dá čekat, že v dohledné době nebudeme mít co hrát.*“¹³¹ Představitelé kulturní politiky tedy museli uznat, že bez amerického filmu nebude možné uspokojit kvantitativní požadavky kin.¹³²

2.7.2 Smlouvy se Spojenými státy americkými

Jednání o dohodě o dovozu filmů z USA probíhala o poznání složitěji a pomaleji než v případě smlouvy se Sovětským svazem. Ihned po válce nabídla americká strana považovat smlouvu o filmovém obchodu, uzavřenou mezi oběma státy v květnu roku 1938, i nadále za platnou. Československá strana však nabídku odmítla.¹³³

Nový velvyslanec USA v Praze Laurence A. Steinhardt považoval za jeden ze svých hlavních úkolů vytvářet protiváhu sovětského vlivu v Československu a hraný film v tom podle něj mohl hrát velmi důležitou roli. Ve své depeši ze dne 15. srpna 1945 proto mimo jiné napsal: „*Tím, že se obnoví distribuce amerických filmů, nabídne se platforma pro srovnání s ruskými filmy, které se zde promítají. Na jeho základě může vzniknout tlak veřejnosti, vedoucí ke změně znění [znárodňovacího] deketu.*“¹³⁴

¹³¹ MAREŠ, Petr. (1991) *Všemi prostředky hájená kinematografie*. Iluminace, č. 2, s. 81.

¹³² MAREŠ, Petr. (1994) *Politika a „pohyblivé obrázky“*. Iluminace, č. 1, s. 83.

¹³³ Tamtéž. s. 78.

¹³⁴ Tamtéž. s. 80.

V prosinci 1945 vytvořilo 8 největších hollywoodských studií novou organizaci Motion Picture Export Association (MPEA), která tyto studia zastupovala na „problematických“ světových trzích. I přes zdůrazňování velvyslance USA v Československu L. A. Steinhardta, že je velmi důležité, aby se americké filmy dostaly do československých kin ještě před květnovými volbami¹³⁵, smlouvu s Československou filmovou společností (ČEFIS) podepsala tato organizace po dlouhých jednáních až 17. září 1946. Tato roční smlouva zahrnovala dovoz 80 celovečerních hollywoodských filmů doplněný o stejný počet krátkých programů. Filmy si mohla česká strana vybrat z tzv. Basic European Release Schedule, seznamu 140 snímků sestaveného MPEA pro Evropu, v němž byla proporčně zastoupena všechna studia. Každý z vybraných filmů byla československá strana povinna uvést v 5 největších československých městech (Praha, Brno, Bratislava, Ostrava, Plzeň). Na filmy dovezené v rámci této smlouvy se vztahoval tříletý monopol – film se mohl v československých kinech promítat po tři roky od premiéry či data schválení provozní komisí.¹³⁶

Hned den po podpisu o smlouvě informoval americký časopis Variety: *„Očekává se, že nová dohoda obnoví předválečnou popularitu amerických filmů v Československu, které před válkou patřilo mezi nejlepší evropské trhy...“*¹³⁷ Podle studie Petra Mareše zaujímal Československo pro Spojené státy výjimečné

¹³⁵ Tamtéž. s. 89.

¹³⁶ BLÁHOVÁ, Jindřiška. (2008) *Hollywood za železnou oponou*. Iluminace, č. 4, s. 20.

¹³⁷ Tamtéž. s. 20.

postavení v rámci sovětské sféry vlivu a bylo vnímáno jako ideální prostor, kde by bylo pomocí filmů možné vyvažovat vliv Sovětského svazu.¹³⁸

V polovině října 1946 uvedla MPEA první film, biografické drama *President Wilson*. Slavnostní premiéra se konala v pražském kině Alfa za přítomnosti prezidenta republiky Edvarda Beneše a zástupců vlády. Hned v následujícím roce 1947 si americké filmy vedly v československých kinech komerčně velmi dobře. Velký úspěch zaznamenaly například válečné filmy *Pět Sullivanů* nebo *Perutě pomsty*. Do května 1947 na ně přišlo do kin více než milion diváků.¹³⁹

Podle důvodové zprávy ministerstva informací byl podpis smlouvy s USA existenční otázkou pro celou československou kinematografii. Na území republiky bylo v roce 1946 v plném provozu necelých 2000 kin a bez dovozu potřebného počtu filmů by nebylo myslitelné udržet „*dosavadní vysoký stav československé kinematografie*“¹⁴⁰. Rentabilní provoz kin by podle zprávy zajistilo ročně nejméně 200 filmů. Pokud československá kinematografie produkovala maximálně 25 filmů ročně, musela jich nezbytně kolem 160 dovést. Podle předložených čísel pravděpodobné produkce jednotlivých zemí, „*nedostává se nám (...) nejméně 70 filmů ročně, které si nemůžeme opatřit nikde jinde než v USA, které samy vyrábějí ročně přes 300 filmů.*“¹⁴¹ Z čistě pragmatického hlediska bylo tedy pro udržení kvality nabídky v kinech pro československého spotřebitele

¹³⁸ Tamtéž. s. 22.

¹³⁹ Tamtéž. s. 26 - 31.

¹⁴⁰ *Opis důvodové zprávy k dohodě o dovozu amerických filmů*. NA, f. MI, k. 234, a. j. 83975/46.

¹⁴¹ Tamtéž.

nezbytné dovážet také filmy americké produkce, čehož si ministerstvo informací bylo vědomo.

V červenci 1947 však poprvé československá strana porušila smlouvu s MPEA, když ČEFIS zavedla zvýšení vstupného do kin o tzv. příspěvek za rekonstrukci, ale zároveň odmítla navýšit podíl ze vstupného pro MPEA, jak bylo dohodnuto ve smlouvě. Americká strana ale kvůli blížícímu se jednání o podpisu nové smlouvy protestovala jen formálně, nechtěla budoucí vyjednávání ohrozit případným soudním sporem. Z československé strany ale nešlo o ojedinělé porušení smlouvy, hollywoodské filmy byly soustavně zařazovány do nevýhodných termínů, snižoval se počet premiér, několik „závadných“ filmů bylo dokonce staženo z ideologických důvodů.¹⁴²

V prosinci 1947 se obnovila jednání mezi Československým filmem a MPEA. Československá strana se snažila o změnu poměrů zisku rovným dílem. Dohoda o budoucí smlouvě však nebyla uzavřena, jednání přerušily události února roku 1948.

¹⁴² BLÁHOVÁ, Jindřiška. (2008) *Hollywood za železnou oponou*. Iluminace, č. 4, s. 33 - 34.

3 Ministerstvo informací a jeho filmový odbor mezi lety 1948 a 1953

3.1 Události února roku 1948

Vztahy mezi komunistickými a nekomunistickými ministry se vyhrocovaly již od začátku roku 1948. Tyto vztahy nebyly stejně jako na půdě parlamentu ideální už od voleb v roce 1946. Historikové se tak shodují, že únorové události roku 1948, především pak týden od 19. do 25. tohoto měsíce, nebyly žádným pokusem o puč, který by byl proveden bez předchozích příprav. Naopak se podle nich jednalo o „vyvrcholení dlouhodobého postupně budovaného poválečného procesu v Československu, který byl odstartován už v Moskvě po podpisu československo-sovětské smlouvy mezi Edvardem Benešem a Josifem Vissarionovičem Stalinem během druhé světové války.“¹⁴³ Upozorňují však na fakt, že „přes zdánlivě ústavní řešení politické krize představovaly události února 1948 státní převrat, byť provedený bez otevřeného užití násilí.“¹⁴⁴ Zásadním způsobem se totiž změnil charakter státu a v něm panující řízení.

V kontextu střední Evropy bylo Československo de facto jedinou zemí tzv. Východního bloku, v níž můžeme zbytky částečně demokratického vedení státu hledat až do jara 1948. Již před únorovými událostmi kontrolovala Komunistická strana Československa klíčové orgány v zemi a disponovala podporou velké části veřejnosti. Svou pozici pak soustavně posilovala a vytvářela si tak půdu pro převzetí moci v Československu.

¹⁴³ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 45.

¹⁴⁴ KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. s. 112.

Záminkou se stala záměrně prohlubovaná vládní krize, rozpory vyostřovaly také rozdílné představy o podobě nově československé ústavy.¹⁴⁵ Skutečným počátkem krize a základem k budoucím událostem se stal spor o zneužívání Sboru národní bezpečnosti. Dne 13. února byla na zasedání vlády odsouzena politika ministra vnitra Václava Noska nekomunistickými ministry. Obvinili ho z převzetí kontroly nad SNB¹⁴⁶, který by pak komunisté mohli v případě převratu využít ve svůj prospěch.¹⁴⁷

Již od výše zmíněného 13. února hrozili nekomunističtí ministři svou rezignací. Tu skutečně podali o týden později, dne 20. února. Ve vládě tak zůstali pouze zástupci sociální demokracie a Jan Masaryk. Klement Gottwald hned přišel s vlastním návrhem na nové personální složení vlády. Následující den se v Praze konala demonstrace několika desítek tisíc lidí, kteří na Staroměstském náměstí vyjadřovali podporu politice komunistické strany.¹⁴⁸

Ve středu 25. února se v 16 hodin konala komunistická manifestace na Václavském náměstí. Několik desítek tisíc příznivců komunistické strany čekalo na příjezd Klementa Gottwalda, který v té době dojednával s prezidentem Edvardem Benešem rekonstrukci vlády, de facto však vznik nové vlády. Jejím předsedou se měl stát jako představitel nejsilnější politické stany znovu právě Klement Gottwald. Po jednání se Gottwald připojil k řečníkům na Václavském

¹⁴⁵ KAPLAN, Karel. (1993) *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946 – 1948*. s. 12 – 15.

¹⁴⁶ Sbor národní bezpečnosti nahradil roku 1945 prvorepublikové četnictvo, uniformovanou státní policii a obecní policii. Od svého založení byl řízen ministerstvem vnitra, de facto tedy komunistickou stranou.

¹⁴⁷ VEBER, Václav. (2008) *Osudové únorové dny*. s. 215 – 237.

¹⁴⁸ Tamtéž. s. 255.

náměstí a pronesl svůj známý projev začínající slovy: „Právě se vracím z Hradu.“
Václav Kopecký byl v nové vládě opět pověřen řízením ministerstva informací.¹⁴⁹

Únorový převrat byl výrazně usnadněn již přechozím vývojem. Podstatnou roli sehrály akční výbory jednotlivých zájmových a profesních svazů. Akční výbory byly v československé historii zcela ojedinělým prvkem, fungovaly zcela nezávisle na právním řádu. Impulzem k jejich vzniku byla také výzva kulturních pracovníků *Kupředu, zpátky ni krok!* Tato výzva byla uveřejněna dne 25. února 1948 ve Svobodných novinách, Rudém právu a časopise *Tvorba*. Jednalo se o celorepublikové tiskoviny, které zaručily, že se text dostal mezi širokou veřejnost: *„Voláme vás všechny, mistry i dělníky národní kultury, abyste v této historické chvíli nezůstali stranou živé národní obce, abyste se výrazně postavili po bok pracujícího národa. Vstupujte do akčních výborů Národní fronty, pomáhejte zneškodňovat síly temna a zpátečnictví, účastněte se činně při formování pokrokových sil národa, který zajistí naší krásné zemi šťastnou a dobrou budoucnost. Kupředu, zpátky ni krok!“*¹⁵⁰ Výzvu podepsalo celkem 153 signatářů z řad uznávaných umělců i představitelů kulturních orgánů komunistické strany – ministr informací Václav Kopecký, ministr školství Zdeněk Nejedlý, Vítězslav Nezval, Ivan Olbracht, Gustav Bareš a jiní.

¹⁴⁹ Tamtéž. s. 337.

¹⁵⁰ *Kupředu, zpátky ni krok!* Rudé právo, 25.2.1948, s. 1.

3.2 Změny po únorových událostech

Komunistická strana se definitivně chopila moci ve státě a vyhlásila období nové, tzv. lidově demokratické republiky. Systém Národní fronty zůstal sice formálně zachován, ve skutečnosti se však již nejednalo o koalici několika „demokratických“ stran, ale o reprezentanta fakticky jen jedné politické strany.¹⁵¹ Nekomunistické strany v rámci Národní fronty ztratily svou váhu, o všem rozhodovala komunistická strana. V červnu roku 1948 pak vedení KSČ rozhodlo o včlenění sociální demokracie do strany komunistické.¹⁵² Až do voleb, které se konaly v květnu tohoto roku, tedy byli členy Národního shromáždění také zástupci sociální demokracie, lidovec, národní socialisté a nestraníci, ale ti byli ve skutečnosti stejně vybírání na své posty komunisty. Obdobná praxe pak pokračovala i v dalších letech.¹⁵³ Komunisté věnovali mimořádnou pozornost ovládnutí sdělovacích prostředků, neexistoval nezávislý tisk.¹⁵⁴

Při přípravě nové ústavy se vedly spory o paragraf o tiskové svobodě, stejně tak o otázce práva promítání filmů. Ve finální verzi bylo právo vyrábět, šířit, veřejně promítat, dovážet a vyvážet filmy vyhrazeno pouze státu.¹⁵⁵

Ve volbách v květnu 1948 získala komunistická strana 70% všech hlasů. Ve stejném měsíci – dne 9. května – byla také schválena nová ústava. O měsíc později, dne 6. června navíc abdikoval těžce nemocný prezident Edvard Beneš,

¹⁵¹ KAPLAN, Karel (1991) *Československo v letech 1948 – 1953 II.* s. 25.

¹⁵² KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948.* s. 73.

¹⁵³ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953).* s. 46.

¹⁵⁴ KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989.* s. 115

¹⁵⁵ KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950.* s. 52 – 53.

který s ústavou nesouhlasil, a podepsal ji až nový prezident Klement Gottwald. Komunistická strana nadále rozšiřovala svůj vliv a začala rozhodovat také o osudu jiných politických stran. Jako první došlo ke včlenění sociální demokracie do komunistické strany. Z počtu 380 000 členů bylo do KSČ po čistkách a také z důvodu neochoty mnoha členů přijato 167 000 členů sociální demokracie. Kromě Komunistické strany Československa tak na politickém poli zůstali jen národní socialisté, kteří byli přejmenováni na Československou stranu socialistickou, a strana lidová.¹⁵⁶ Obě strany ale rychle ztrácely značnou část svých dosavadních voličů. Naopak členská základna komunistické strany po událostech v únoru 1948 velmi rostla, z původních 1 500 000 členů na začátku února jich posléze bylo 2 700 000.¹⁵⁷

3.3 Kulturní politika a struktura ministerstva informací po únoru 1948

Zatímco v poválečném období byla kultura používána ze strany komunistické strany jako nástroj pro prosazení politických cílů, po únoru 1948 lze hovořit o kulturní politice jako o nástroji pro převýchovu obyvatelstva. Komunistická strana si byla vědoma, že pokud má její vláda mít dlouhého trvání a pokud má být stabilní, bude potřeba proměnit vědomí mas.¹⁵⁸ Filmovou tvorbu proto po únoru 1948 využívali k ovládnutí lidových mas a k šíření stranické ideologie.

Hned na první poúnorové schůzi nové československé vlády byly projednávány také kulturní otázky, mimo jiné také nová organizační a právní úprava znárodněné kinematografie. Dne 26. února vydal ministr Kopecký výnos o

¹⁵⁶ KAPLAN, Karel (1991) *Československo v letech 1948 – 1953 II.* s. 23.

¹⁵⁷ VEBER, Václav. (2008) *Osudové únorové dny.* s. 196.

¹⁵⁸ KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956.* s. 229.

zrušení funkcí devíti zmocněnců pro jednotlivé úseky kinematografického průmyslu. Na základě nařízení č. 72/1948 Sb. z 13. dubna 1948 byl zřízen státní podnik Československý státní film (ČSF) v čele s generálním ředitelstvím. Ten nahrazoval s odvoláním na již dříve zmíněný dekret prezidenta republiky z roku 1945 Československou filmovou společností (ČEFIS) a Slovenskou filmovou společností (SFS).¹⁵⁹ Tímto krokem tak došlo k dovršení procesu centralizace z hlediska institucionální a na řadu přišla otázka vlastní filmové tvorby, od níž komunistická elita „očekávala a požadovala nejen naprostou loajalitu vůči nové politické realitě, ale přímo energické angažmá v propagandistickém působení na veřejnosti.“¹⁶⁰ Film se měl zásadním způsobem podílet na výchově nového socialistického člověka.

V dubnu se konal sjezd Národní kultury, na němž mělo být vytyčeno nové ideologické a komunisticky řízené pojetí kultury. Socialistický realismus se měl stát „modelem pro budoucí kulturně společenské směřování, který měl kulturu srozumitelně přiblížit široké veřejnosti“¹⁶¹. Gustav Bareš, vedoucí Kulturně-propagačního oddělení byl ale zastáncem tvrdého nastolení socialistického realismu jako doktríny pro přechod kulturního prostředí. Po určitou dobu tak vedle sebe existovaly dvě skupiny s odlišným přístupem ke kulturní politice - vládní proud reprezentovaný Václavem Kopeckým a ministerstvem informací a

¹⁵⁹ KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 47.

¹⁶⁰ KLIMEŠ, Ivan. (2000) *Kulturní rada ÚV KSČ o filmové dramaturgii*. Iluminace, č. 4, s. 135.

¹⁶¹ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 49.

proud ÚV KSČ s Gustavem Barešem v čele.¹⁶² Probíhal proto mocenský boj o nadvládu nad kulturním prostředím v zemi.

Václav Kopecký se na ministerstvu informací obklopoval významnými umělci již od svého nástupu do své funkce. Nejvýznamnější post zastával Kopeckého oblíbenec a blízký spolupracovník Vítězslav Nezval, který byl již od roku 1945 pověřen řízením pátého a zřejmě nejdůležitějšího odboru na ministerstvu informací, filmového odboru. Vítězslav Nezval byl nejen přednostou pátého odboru, ale často také zastupoval ministra Kopeckého při volebních mítincích komunistické strany a podobných akcích. V roce 1947 pak dokonce obhajoval koncepci znárodněné kinematografie před dolní sněmovnou britského parlamentu.¹⁶³ K angažování umělců na ministerstvu informací se vyjádřil také literární historik Václav Černý: *„V přímém dešti úmrtních oznámení svých druhů brali živí čeští spisovatelé přímo útokem a v kompaktním šiku úředně mocenské pozice a nové ministerstvo Václava Kopeckého jim záměrně otvíralo přístup k funkcionářským výšinám. Ministrovi, kulturně o to ctižádostivějšímu oč nedovzdělanějšímu, dělalo nesmírně dobře být obklopen falangou nejzvučnějších jmen naší literatury, zrovna se v jejich lesku slunil a blyštil.“*¹⁶⁴ Rozmíst'ování „kádru“ na důležitá místa kulturního a společenského života představovalo důležitý pilíř pro *„uplatňování mocenského monopolu komunistickou stranou a kádrová práce v kultuře byla v dobovém pojetí úzce spjata s posláním a funkcí*

¹⁶² KNAPÍK, Jiří. (2006) *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. s. 30 – 31.

¹⁶³ DRÁPALA, Milan. (1996) *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala*. Soudobé dějiny, č. 3, s. 195.

¹⁶⁴ ČERNÝ, Václav. (1992) *Paměti III*. s. 53.

umění ve společnosti budující socialismus,¹⁶⁵ jak poznamenal historik Jiří Knapík. Komunistická strana obecně dbala na aktivní zapojení tvůrčí inteligence do řízení kulturní politiky na různých stupních. Apelovala také na občanskou angažovanost při prosazování tzv. socialistické kultury.

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, personální čistka v kinematografii proběhla po událostech v únoru roku 1948 dosti rychle. Žádný film nepostihl po únoru 1948 zákaz. Počátkem března 1948 tak mohl vydat akční podnikový výbor prohlášení, že *„očista byla v hlavních rysech provedena... [a] konečně máme ve filmu čisto“*¹⁶⁶. Podle Jiřího Knapíka se v té době čistka prezentovala jako *„akt dějinné spravedlnosti“* a nezbytný *„předpoklad k rozvinutí velikého tvůrčího budovatelského úsilí ve všech složkách filmového podnikání“*.¹⁶⁷ Na filmovém umění se po únoru 1948 žádalo, aby *„sloužilo proletářské věci a hlavní hrdinkou uměleckých děl měla být lidská práce“*.¹⁶⁸ Na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1948 bylo usneseno, že nová kultura má být podřízena budovatelskému úsilí, má *„sloužit rozvíjení pozitivních tvořivých sil, burcovat pracovní nadšení, podněcovat a podporovat pracovní soutěžení a oslavovat hrdinství práce.“*¹⁶⁹

Komunistická strana považovala hraný film pro jeho masový charakter za „nejdůležitější umění“. Byla si ale vědoma vyšších výrobních nákladů než například v případě knih, proto nebyly čistky v tomto uměleckém odvětví tak

¹⁶⁵ KNAPÍK, Jiří. (2002) *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. s. 27.

¹⁶⁶ *Schůze Kulturní rady z 25. 11. 1949*. NA, f. 19/7 – A ÚV KSČ, a. j. 760.

¹⁶⁷ KNAPÍK, Jiří (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 34.

¹⁶⁸ KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. s. 345.

¹⁶⁹ KNAPÍK, Jiří. (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 161.

radikální. Je zde tedy patrné, že propagandistická stránka kinematografie nebyla nadřazována a docházelo k průniku ekonomických a ideologických zájmů.¹⁷⁰ Ekonomický prvek, tedy nutnost jisté dávky divácké atraktivity na úkor ideové přepjatosti, akcentovalo zejména ministerstvo informací, stranický aparát spíše upřednostňoval především vysoký propagandistický účinek filmů bez ohledu na případné hospodářské ztráty s poukazem na „výchovný“ smysl.¹⁷¹

Velmi záhy po únoru 1948 se Václavu Kopeckému podařilo rozšířit vliv svého ministerstva a oslabit ministerstvo školství o oblast osvěty. Na základě zákona č. 233/1948 Sb. ze 7. října 1948 se zpětnou účinností od 1. dubna 1948, který podepsal prezident Klement Gottwald, se změnil název ministerstva informací nově na ministerstvo informací a osvěty¹⁷². Byla tím zlikvidována dvojkolejnost osvěty.

V květnu roku 1949 byla na IX. sjezdu strany vytyčena generální linie výstavby socialismu, odstartována první pětiletka a prosazena kolektivizace venkova. Mimořádná pozornost byla věnována také problematice kulturní revoluce a její realizaci. Mezi základními úkoly bylo stanoveno *„zpřístupnit kulturu a vzdělání nejširším vrstvám pracujících, bojovat proti vlivům buržoazní ideologie, vyjasňovat soustavně ideje socialistického vlastenectví a proletářského internacionalismu,*

¹⁷⁰ KNAPÍK, Jiří. (2000) *Filmová aféra L.P. 1949*. Iluminace, č. 4, s. 98 – 99.

¹⁷¹ KNAPÍK, Jiří. (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 183 – 184.

¹⁷² Zákon č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověření.

*vychovat vlastní inteligenci ideologicky a třídně spjatou s dělnickou třídou*¹⁷³. V té době se Václav Kopecký vyjádřil k socialistickému realismu: „*Máme úctu k dílům, jež byla vytvořena, ale pokládáme tuto etapu za uzavřenou. Před námi je nová éra, ve které hlavní tvůrčí metodou bude socialistický realismus jako nejvyšší forma literární tvorby. Je nutno se snažit o uplatnění socialistického realismus jako nové tvůrčí metody.*“¹⁷⁴

Pro propagaci socialismu byl ve filmové tvorbě využíván krátký film. Jeho úkolem bylo rozšiřovat kulturu do nejširších lidových vrstev a pomáhat při přerodu společnosti ve společnost socialistickou. Podle tematické struktury lze krátký film této doby vnímat jako médium vizualizující hospodářské a ideové priority státu. Konkrétně tedy můžeme v krátkých filmech najít propagaci práce v uhelných dolech, nových metod chirurgických zákroků, zpracování dřeva nebo přiblížení významných osobností českých dějin.¹⁷⁵ Pro propagandistické filmy bylo typické jejich umístění do dělnického prostředí, budovatelské zaměření, zobrazování života na vesnici a kolektivizace zemědělství. V 50. letech se pak objevují i témata z vojenského prostředí.¹⁷⁶

V roce 1949 došlo ke změně struktury ministerstva informací a osvěty – dosavadních šest odborů nahradily tzv. skupiny, sdružující vždy několik odborů.

¹⁷³ CZABAN, Karel. (1980) *Vývoj řízení české filmové tvorby v létech 1845 – 1980*. s. 42.

¹⁷⁴ KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. (2004) *Gottwaldovi muži*. s. 230.

¹⁷⁵ ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Nedostižné tempo růstu a zbrzděná avantgarda – kompatibilita krátkometrážní filmové produkce s plánovaným hospodářstvím ČSR 1945 – 1960*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 194 – 195.

¹⁷⁶ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. s. 138.

„Jednalo se o skupinu osvětovou a publikační; skupinu pro zahraniční styky a tisk; skupinu právní, věcí společenských, plánování a kontroly a skupinu kádrovou.“¹⁷⁷

Touto změnou struktury byly také zrušeny odbory filmový, původně klíčový, a rozhlasový, které byly nahrazeny málo významnými stejnojmennými referáty.¹⁷⁸

Vítězslav Nezval si své postavení ve vedení filmu podržel, neboť jej Kopecký jmenoval svým osobním poradcem pro věci filmu.

V říjnu roku 1951 se Václavu Kopeckému podařilo prosadit organizační změny, díky nimž došlo k oslabení konkurenčního Kulturně-propagačního oddělení ÚV KSČ. Toto oddělení se fakticky dostalo pod vliv ministerstva informací a osvěty.

Pozice Gustava Bareše oslabila, v jeho prospěch nemluvil ani fakt, že byl přímým podřízeným Rudolfa Slánského, se kterým byl v té době připravován proces.¹⁷⁹

Bareš byl následně zbaven funkce v Kulturně-propagačním oddělení, funkce tajemníka a člena předsednictva ÚV KSČ. Václav Kopecký poté Kulturně-propagační oddělení reorganizoval. Stal se z něj proto nejmocnější muž na poli kulturní politiky v zemi.¹⁸⁰

Ve stejném roce také probíhalo posilování obsazení výrobních odvětví a současně snižování počtu zaměstnanců administrativy. Společně s těmito

¹⁷⁷ KNAPÍK, Jiří. (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950*. s. 72.

¹⁷⁸ *Personální obsazení MIO (1945 – 1951)*. SÚA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 744.

¹⁷⁹ Proces se konal na základě odhalení „rozsáhlé skupiny diverzních komunistů ve vysokých stranických funkcích“ (KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. (2004) *Gottwaldovi muži*. s. 96). Klement Gottwald Slánského obvinil z hrubých chyb při výběru a dosazování pracovníků do vysokých politických funkcí. Rudolf Slánský byl jako nejvýše postavený muž v aparátu ÚV KSČ odsouzen k trestu smrti a popraven.

¹⁸⁰ ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953)*. s. 60.

opatřeními se také znovu změnila struktura ministerstva informací a osvěty. Základními stavebními kameny se stal sekretariát a šest odborů – první čtyři se zabývaly odbornou agendou a zbylé dva zajišťovaly provozní chod úřadů a dohlížely na záležitosti podniků, které podléhaly doзору ministerstva informací a osvěty. Odbory, které se věnovaly jednotlivým typům médií, nahradily méně významné referáty. Jejich výsadní postavení převzaly orgány komunistické strany, naopak podstatně silnější pozici získalo ministerstvo v oblasti osvěty.¹⁸¹

Snaha o centrální plánování filmové výroby a neustálé organizační změny ale zasáhly filmový průmysl negativně. V roce 1951 tak kvůli souběžnému působení více byrokratických schvalovacích mechanismů podle historika Pavla Skopala produkce v dramaturgické a scénářistické práci prakticky zkolabovala a Československý státní film vyrobil pouze sedm filmů.¹⁸² Jednu z příčin také můžeme hledat v aplikaci průmyslového modelu filmové tvorby oproti modelu umělecké tvorby. Zkušenosti totiž ukázaly, že *„výsledky filmové výroby, jež má za účel vytváření filmových děl jako kulturních hodnot, nemohou být měřeny na způsob výroby hmotných statků, nehledě ani k tomu, že film vedle filmu je samostatným, zvláštním výtvorem, který nemůže být lineárně srovnáván s jinými.“*¹⁸³ V praxi to znamenalo, že existovaly problémy s vykazováním měsíčních výsledků v plnění pětiletky, ve skutečnosti nemohly odrážet postup na dlouhodobějších projektech. Stejně tak výsledná hodnota nebyla dána samotným

¹⁸¹ HOLOMEK, Ondřej. (2007) *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953*. s. 89.

¹⁸² SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 17.

¹⁸³ *Připomínky k návrhu ministerstva financí na přeměnu ČSF na národní podnik, červenec 1952*. NA, f. 861/0/1 – Ministerstvo informací – dodatky 1945-1953, k. 127.

dokončením daného počtu filmů, ale v závislosti na jejich politickém hodnocení a komerčním úspěchu po uvedení do kin.¹⁸⁴ Centralizovaný režim výroby se snažil podle sovětského vzoru zasahovat do všech vrstev profesního prostředí.

3.4 Filmové festivaly

3.4.1 Mezinárodní festival v Karlových Varech

V roce 1951 zahajoval ministr Kopecký již VI. Mezinárodní festival v Karlových Varech¹⁸⁵. Při té příležitosti neopomenul vyzdvihnout úlohu kinematografie při formování člověka. Úspěch festivalu podle je podle něj výsledkem znárodnění kinematografie v roce 1945. Podle jeho slov se tento festival odlišuje od těch v západních zemích v tom, že slouží šlechetným lidským snahám a ideám míru.¹⁸⁶ Tato argumentace se obecně v té době objevovala velmi často.

Mezinárodní filmový festival byl poprvé pořádán v srpnu roku 1946, ale jeho kořeny sahaly do až do období protektorátu, kdy byly ve Zlíně pořádány Filmové žně. Této akce se však konaly jen dva ročníky. Po druhé světové válce pak na tradici navázali zlínské činitelé, nakonec ale zvítězily snahy pomoci propagačně českým lázeňským městům, „jejichž světová pověst poněkud utrpěla“¹⁸⁷.

3.4.2 Mezinárodní festival pracujících

Zlínské organizátory žádali o zrušení mariánskolázeňského festivalu a požadovali ho nahradit mezinárodním festivalem pracujících. Nakonec se jim to opravdu

¹⁸⁴ SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 77.

¹⁸⁵ Až do roku 1949 se festival konal v Mariánských Lázních. První dva ročníky byly nesoutěžní, v roce 1948 byla poprvé udělována cena Křišťálový glóbus.

¹⁸⁶ *Článek k zahájení VI. Mezinárodního filmového festivalu v Československu, červenec 1951*. NA, ÚV KSČ, f. 100/45, sv. 3, a. j. 114.

¹⁸⁷ -jk-. (1947) *Proč nebudou filmové žně ve Zlíně*. Čin 3, č. 116 (18.5.), s. 3.

povedlo a ministr Václav Kopecký to zmínil i v zahajovacím projevu v Mariánských Lázních v srpnu 1948: „Říkám si, že jsem správně učinil, když jsem před časem po návštěvě zlínských činitelů rozhodl, aby zároveň s uspořádáním III. Mezinárodního filmového festivalu v Mariánských Lázních byl uspořádán I. filmový festival pracujících ve Zlíně. (...) Souběžným uspořádáním FFP ve Zlíně uplatňujeme však my, první v Evropě a ve světě, tu významnou novinku, že umožňujeme, aby nová díla filmové tvorby zahraniční i naší mohlo současně zhlédnout v širokém měřítku lidové obecnstvo, složené z pracujících lidí. A umožňujeme, aby toto obecnstvo mohlo také vyjádřit svůj úsudek o hodnotě nových filmových výtvorů. (...) Neboť je to lid, který plní kinematografy, a je to lid, kterému i při otázkách nových děl filmové tvorby přísluší právo říci svůj úsudek a ocenit, jak se které dílo zdařilo.“¹⁸⁸

Výše zmíněná citace odkazuje na „novou vymoženost tehdejší kulturní politiky“ – dělnické poroty. Ty byly poprvé vyzkoušeny právě na Filmovém festivalu pracujících ve Zlíně. V dobovém tisku se dělnické poroty zmiňovaly velmi často a většina článků se nesla v duchu úryvku z článku Oto Wúnšche ve Filmových novinách: „Poprvé v dějinách filmových festivalů – a v dějinách filmu vůbec – je předpokládán výběr nejlepších filmů nikoli „hořejším deseti tisícům“, nikoli takzvané vybrané společnosti, takzvané smetánce, nýbrž tomu, komu umění patří anebo – ve státech méně vyspělých nežli jsme my – patřit má.“¹⁸⁹ Klíčovými argumenty v článcích bylo zdůrazňování demokratizace kultury. Do dělnické

¹⁸⁸ KOPECKÝ, Václav. (1948) *Ministr Kopecký o našich festivalech*. Filmové noviny 2, č. 32, s. 1.

¹⁸⁹ WÚNSCH, Oto. (1948) *Ve Zlíně je vybraná společnost*. Filmové noviny 2, č. 31 (30.7.), s. 2.

poroty byli vybráni kulturní referenti Revolučního odborového hnutí, celkem jich bylo asi 260.¹⁹⁰ Na své první schůzi schválila dělnická porota rezoluci, která obsahovala mimo jiné její cíle: „*Při posuzování filmů budeme soudit hlavně jejich obsah, jejich ideové zaměření a uměleckou přesvědčivost. Hledání nových, dokonalejších technických cest ponecháváme filmovým odborníkům. K posuzování filmů přistupujeme s vědomím, že nemá být líbivou kratochvílí a nemá odvádět diváka od skutečnosti do falešných snů, ale má ukazovat nepřeborné krásy skutečného života, radost ze zdolávání překážek, a má učit lidi radostně a svobodně žít.*“¹⁹¹

Mezinárodní festival pracujících měl sloužit zejména k legitimizaci nového směru kulturní politiky. Program se skládal téměř výhradně z filmů z lidově-demokratických zemí. Hlavními hosty nebyly filmové hvězdy jako v případech jiných „klasických“ filmových festivalů, ale domácí a zahraniční politické elity. Záštitu nad festivalem převzala manželka prezidenta republiky Marta Gottwaldová, mezi dalšími hosty jsme mohli najít například předsedu vlády Antonína Zápotockého, ministra informací Václava Kopeckého nebo Vítězslava Nezvala, předsedu filmového odboru. Zastoupení měli také sovětští herci a tvůrci.¹⁹² Národní podnik Baťa dokonce upravoval zaměstnancům pracovní

¹⁹⁰ Údaje o přesném počtu se v dobovém tisku liší. (HAVEL, Luděk. (2012) „*O nového člověka, o dokonalejší lidstvo, o nový festival*“ – *Filmový festival pracujících 1948 až 1959*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 320.)

¹⁹¹ HAVEL, Luděk. (2012) „*O nového člověka, o dokonalejší lidstvo, o nový festival*“ – *Filmový festival pracujících 1948 až 1959*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 320.

¹⁹² Tamtéž. s. 322.

dobu, aby měli příležitost festival navštívit a ten aby tak získal na maximální přitažlivosti pro diváky.

Filmový festival pracujících se druhým rokem konal nejen ve Zlíně, ale i v dalších čtyřech městech – v Plzni, Loučkách u Litvínova, Ostravě a Bratislavě. Postupně se festival rozrostl do rozměrů, které u nás, ani v zahraničí neměly obdoby.¹⁹³ František Pilát, od roku 1948 náměstek ústředního ředitele ČSF pro plánování a výzkum, shrnul ve svém článku nejzásadnější přínosy, které podle komunistické straně filmový festival přinesl: *„Po loňském zdařilém pokusu se stal II. filmový festival pracujících v Gottwaldově nejenom krystalizačním jádrem pro řadu nových filmových festivalů v dalších průmyslových městech, ale především jádrem pro nový způsob posuzování filmové tvorby. A to je hlavní význam. (...) Nebylo mu na škodu a je mu ctí, že není řazen na listině světových filmových festivalů. Nebyli zde mezinárodní obchodníci s filmovým zbožím, buržoazní lázeňské publikum ani filmové hvězdy. Chyběli zde také prodejní novináři a hodně úzká, vhodně sestavená porota, která by chránila obchodní zájmy filmových podnikatelů.“*¹⁹⁴ Neopomněl také ocenit hlavní přínos festivalu, kterým podle něj byly dělnické poroty, které *„přinesly nejenom kritická hodnocení filmové tvorby, ale také podstatně vyjádřily přání pracujících po nových námětech filmové tvorby. A tato přání musí*

¹⁹³ „Zmínky o snahách Maďarska a NDR vytvořit podobnou akci se začaly v tisku objevovat již v roce 1952, ale k úspěšné realizaci došlo až v červenci 1962, kdy v NDR vznikly Sommerfilmtage (Letní filmové dny), s nimiž v 70. letech navázal Filmový festival pracujících spolupráci. (HAVEL, Luděk. (2012) „O nového člověka, o dokonalejší lidstvo, o nový festival“ – Filmový festival pracujících 1948 až 1959. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 325)

¹⁹⁴ PILÁT, František. (1949) *Jedna z kritik našeho FFP*. Naše pravda 5, č. 31 (27.8.), s. 7.

*Československý státní film plnit.*¹⁹⁵ Dělnické poroty se staly podpůrným argumentem pro přebudování kinematografie, ocenil je také Miroslav Kouřil, vedoucí kulturního odboru Kulturního a propagačního oddělení ÚV KSČ: „Diskuze dělnické poroty smetla představy o odborné neznalosti dělníků v oblasti kultury a filmového umění.“¹⁹⁶

V roce 1950 se festival rozrostl celkem do 10 měst a poprvé byl nesoutěžní, což znamenalo, že pořadatelé upustili od dělnických porot, jedné z nejdůležitějších vymožeností socialistické kulturní politiky. Hlavním cílem filmové přehlídky bylo stát se „mohutným mobilizačním prostředkem pracujících ke kulturní aktivitě a zároveň (...) velikou škodou socialismu“¹⁹⁷.

Filmový festival pracujících se zpočátku profiloval jako mohutná demonstrace metod socialistického realismu, později prezentoval filmovou tvorbu Sovětského svazu a dalších lidově-demokratických zemí. Kládl důraz na masový dopad a výchovu filmových diváků. To se samozřejmě odráželo i ve výběru filmů – šlo zejména o filmy historicko-válečné, životopisné a budovatelské.¹⁹⁸

¹⁹⁵ Tamtéž. s. 7.

¹⁹⁶ KOUŘIL, Miroslav. (1948) *Příspěvky k diskuzi o problémech kulturní politiky X*. Lidové noviny, 22.8.1948, s. 7.

¹⁹⁷ HAVEL, Luděk. (2012) „*O nového člověka, o dokonalejší lidstvo, o nový festival*“ – *Filmový festival pracujících 1948 až 1959*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 330 – 331.

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 346.

3.5 Propagační filmy ministerstev

Tvorba krátkých filmů, jejichž zadavateli byly jednotlivá ministerstva, pokračovala také po únorových událostech roku 1948. Na základě jejich žádosti dalo ministerstvo informací podnět „Krátkému filmu“, který daný film poté zhotovil.

V žádostech ministerstev se objevovalo zdůvodnění prospěšnosti navrhovaného filmu pro společnost a krátké představení námětu. V roce 1948 proto například Ministerstvo pošt usilovalo o schválení scénáře k filmu „Nenáročný služebník“ o pouličních telefonních automatech. Podle ministerstva jsou telefonní automaty pro veřejnost velmi důležité a bylo by proto třeba „*názorně poučiti obecnost, jak má správně telefonovat a zacházeti s telefonními automaty.*“¹⁹⁹ Ministerstvo pošt si představovalo, že film „Nenáročný služebník“ se bude promítat v pražských i venkovských kinech, všude tam, kde jsou instalovány pouliční automaty. V podrobném soupisu stavu připravovaných filmů v roce 1948 je pak u tohoto filmu zmínka, že se začne „*natáčet v nejbližších dnech*“²⁰⁰. Společně s „Nenáročným služebníkem“ se v roce 1948 plánovaly natočit filmy „Turčičova metoda“ a „I andělé ztrácejí trpělivost“ pro ministerstvo sociální péče, „Státní lesy a statky“ pro ministerstvo zemědělství, „Pan Pokazil cestuje“ pro ministerstvo dopravy nebo „Hrad zdraví“ pro ministerstvo zdravotnictví.²⁰¹

¹⁹⁹ *Krátké filmy pro ministerstvo pošt pro rok 1948*. NA, f. MI, k. 194, č. j. 83604/48.

²⁰⁰ *Krátké filmy pro státní správu v roce 1948*. NA, f. MI, k. 194, č. j. 85513/48.

²⁰¹ Tamtéž.

Položka 101 („Náklad na informační filmy pro státní správu“) v titulu 6, kap. 11²⁰² byla v roce 1948 podle §26 finančního zákona snížena o 1 000 000 Kčs²⁰³, proto byl mezi jednotlivá ministerstva rozeslán oběžník, který upozorňoval na fakt, že „z prostředků na pořizování informačních filmů pro státní správu bude na příště možno (...) hraditi jen ty filmy, u nichž bude zjištěno, že je bude možno exploítovati jako krátké filmy promítáním v kinech v normálním programu kin.“²⁰⁴. S přenesením části výdajů za propagační filmy však ministerstva nepočítala, proto se množily dopisy podobné tomu z ministerstva výživy: „Jelikož jsme nebyli včas uvědoměni o tom, že v roce 1949 bude nutno hradit výrobu filmů z vlastních prostředků resortu, není v našem rozpočtu na rok 1949 na potřebnou položku pamatováno.“²⁰⁵ S pořizovacími náklady za filmy nepočítalo ani ministerstvo vnitra, které v plánu pro rok 1949 požadovalo, aby byly výdaje proplaceny z rozpočtu ministerstva informací jako v minulých letech.²⁰⁶

Ministerstvo zdravotnictví zaslalo pro rok 1949 plán s celkem 8 náměty na krátké propagační filmy – mimo jiné počítalo s osvětou v oboru duševního vedení dítěte, připravovalo sérii minutových kreslených filmů, týkajících se osobní hygieny nebo kreslený film z oboru péče o těhotnou.²⁰⁷ Úřad předsednictva vlády se k dramaturgickému plánu Krátkého filmu pro rok 1949 také vyjádřil. Poměrně málo se podle něj pamatuje na popularizaci vědy a umění:

²⁰² *Náklad na informační filmy pro státní správu*. NA, f. MI, k. 194.

²⁰³ *Rozpočet pro rok 1949*. NA, f. MI, k. 194.

²⁰⁴ *Náklad na informační filmy pro státní správu*. NA, f. MI, k. 194.

²⁰⁵ *Filmy pro státní správu pro rok 1949*. NA, f. MI, k. 194, č. j. 83204/48.

²⁰⁶ *Krátké filmy pro státní správu v roce 1949. Výrobní program. Návrh ministerstva vnitra*. NA, f. MI, k. 194, č. j. 86284/48.

²⁰⁷ *Krátké filmy pro správu v roce 1949 – výrobní program ministerstva zdravotnictví*. NA, f. MI, k. 194, č. j. 85247/48.

„Z hlediska našeho budovatelského úsilí, pro které má pokrok ve vědě a technice velký význam, by se proto doporučovalo věnovat zmíněným oborům více pozornosti.“²⁰⁸

Kromě ministerstev vznikaly propagační filmy a filmové týdeníky o opomíjených, dosud slabě obsazených pracovních oborech. Ministerstvo informací proto také kontaktovalo Československý zpravodajský film, aby otázce propagace nábory pracovních sil do těchto povolání věnoval patřičnou pozornost.²⁰⁹ Na základě této výzvy byl ze strany Československého zpravodajského filmu pověřen filmovou propagací dr. Beck, první jeho snímek dané problematiky vyšel dne 16. června 1948.²¹⁰

3.6 Putovní kina

Po znárodnění filmového průmyslu měla putovní kina plnit zejména funkci osvětovou a ideologicky působit na venkově. Tento úkol plnila i po únorovém převratu roku 1948. Zejména v letech 1951 až 1957 pak zažila svůj druhý rozkvět, to už ale coby atraktivní letní volnočasová aktivita především v rekreačních oblastech.

Po únorovém převratu vydala Zápotockého vláda prohlášení, ve kterém se objevovaly fráze mimo jiné jako „demokratizace kultury“, „kultura a umění lidu“ a také závazek k „rozšíření kulturních statků mezi nejširší vrstvy pracujícího

²⁰⁸ *Vyjádření k dramaturgickému plánu Krátkého filmu pro rok 1949.* NA, f. MI, k. 194, č. j. 85418/48.

²⁰⁹ *Filmová propagace nábory do opomíjených povolání.* NA, f. MI, k. 193, č. j. 83451/48.

²¹⁰ *Filmová propagace nábory do opomíjených povolání.* NA, f. MI, k. 193, č. j. 83704/48.

lidu“. Komunistická strana kladla velký důraz na venkovské oblasti. Zkulturnění venkova měly pomoci zejména putovní kina.²¹¹

Na podzim roku 1948 se pod ministerstvo informací přesunula oblast osvěty. Osvětová činnost se od počátku zaměřovala na venkov, zvláště v pohraničních, nově osidlovaných oblastech. Jako jeden z hlavních úkolů filmové distribuce bylo na jaře roku 1950 stanoveno pronikání filmu na venkov s cílem „získávat a vychovávat diváky především našimi novými filmy, jakož i filmy sovětskými i filmy lidově demokratických států.“²¹² Nástrojem tohoto cíle se stala putovní kina. Kromě toho měla putovní kina pomoci také při propagaci a podpoře kolektivizace. Z tohoto pohledu nejzásadnější byl převod dosavadních putovních kin ministerstva zemědělství pod správu ČSF. I pod novou správou byly promítány krátké zemědělské filmy nebo organizovány přednášky a besedy spojené s filmovými představeními. Počáteční velké plány byly však pro nezáměr rolníků po celodenní práci zredukovány jen na promítání filmů se zemědělskou tematikou.²¹³

Výchovnou funkci plnila putovní kina také v oblastech českých zemí, ve kterých se usadili slovenští osídlenci. Program představení byl konzultován také se slovenským oddělením presidia ministerstva informací. To vyslovilo požadavek,

²¹¹ ČARNICKÝ, Michal. (2012) „Zítř se bude promítat všude“ – dějiny putovních kin v československé zestrátněné distribuční síti. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 364.

²¹² *Za vysokou ideovou a uměleckou úroveň československého filmu. Usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ o tvůrčích úkolech československého filmu*. Rudé právo, 19.4.1950, s. 3.

²¹³ ČARNICKÝ, Michal. (2012) „Zítř se bude promítat všude“ – dějiny putovních kin v československé zestrátněné distribuční síti. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. s. 380 – 382.

aby byly do programu zahrnuty také filmy se zdravotně výchovným obsahem. Podle dostupných zpráv se totiž mezi slovenským obyvatelstvem rozšiřoval alkoholismus a rozličné sociální choroby, kterým je potřeba čelit systematickou výchovou. Pro tento účel byl doporučen například film „Rozhovor ve vlaku“, který měl poukázat zejména na využití ochranných opatření proti pracovním úrazům. Slováci v těchto obcích zpravidla nemohli zachytit vysílání slovenských rozhlasových stanic, putovní kina proto měla v daných oblastech šířit také hudební program se slovenským textem.²¹⁴

Skladba filmů v putovních kinech byla v letech 1951 až 1953, pokud jde o zemi původu, značně jednostranná. V porovnání se stálými kiny tvořily filmy z nesocialistických zemí téměř nulový podíl. Stejně tak programová nabídka putovních kin byla tvořena výhradně ideologicky vyhraněnými filmy, až od roku 1953 se začaly v programech objevovat i divácky zajímavější snímky.²¹⁵

Rok 1951 je z hlediska problematiky kinofikace přelomový. Budování nových kin se v podstatě zastavilo, plány do dalších let už počítaly jen s výstavbou nových budov na nových sídlištích nebo s renovací chátrajících stávajících kin. Současně došlo ke zvýšení počtu automobilů vybavených pro projekce, a tak začalo období, ve kterém dosáhla putovní kina svého největšího významu a podílu na kinofikaci

²¹⁴ *Zájezd putovního kina ke slovenským osídlencům v zemích českých.* NA, f. MI, k. 187, a. j. 86948/48.

²¹⁵ ČARNICKÝ, Michal. (2012) „Zítřka se bude promítat všude“ – dějiny putovních kin v československé zestátněné distribuční síti. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960.* s. 386.

v českých zemích.²¹⁶ V tomto roce bylo uvedeno do provozu 44 nových putovních kin, celkem tedy měl ČSF k dispozici 122 putovních kin.

3.7 Dovoz zahraničních filmů

3.7.1 Smlouvy s USA

Únorové události znamenaly pro vztah s MPEA patovou situaci. Československá strana byla stále vázána smlouvou z roku 1946, proto byla nadále povinna odvádět část zisku MPEA. I přes změnu režimu si Československo chtělo udržet kontakty s USA.

V červnu 1948 se MPEA pokusila o obnovu jednání, byla ochotná i k ústupkům ze svých původních požadavků, změnou byl zejména fakt, že nabídla prodat filmy za fixní částku, čímž by ztratila kontrolu nad filmy. Výsledkem jednání byla ústní dohoda o předběžné smlouvě, která byla pro americkou stranu nevýhodnější než v roce 1946, pouze 80% filmů se mělo hrát v 5 velkých městech a výnosy ze zisku by se dělily rovným dílem.²¹⁷

Jednání pokračovala i v říjnu 1948, tentokrát mezi prezidentem MPEA a ministrem Kopeckým. Výsledkem byla další ústní dohoda, tentokrát ještě méně výhodná pro MPEA, ale nakonec byla i tato československou stranou odmítnuta. Následovala další jednání. Na jaře roku 1949 si však československá strana nechala vypracovat zprávu o činnosti MPEA, ze které bylo patrné, že do úspěšného konce byla dotažena jednání jen v Jugoslávii. Ministr Kopecký si byl

²¹⁶ Tamtéž. s. 365 – 366.

²¹⁷ BLÁHOVÁ, Jindřiška. (2008) *Hollywood za železnou oponou*. Iluminace, č. 4, s. 42 – 45.

vědom, že není prozíravé ocitnout se jako jediná lidově-demokratická země ve společnosti politického odpadlíka, a proto upustil od jakýchkoliv dalších jednání. Výsledkem tedy bylo, že v říjnu 1949 vstoupilo v platnost likvidační ujednání smlouvy z roku 1946.²¹⁸

3.7.2 Nová distribuční politika

Na základě nové distribuční politiky, která vstoupila v platnost 1. ledna 1949, byly vždy tři ze čtyř týdnů v měsíci vyhrazeny promítání československých, ruských a dalších filmů z lidově-demokratických zemí. Pouze jeden zbývající týden tak připadl západní produkci. Cílem tohoto opatření bylo „*vymanit se ze závislosti na západních dovozcích, zejména (...) z amerického závazku distribuční nesvobody*“²¹⁹.

Počet filmů v československých kinech mezi lety 1947 a 1950 zaznamenal značný pokles. V roce 1947 se v československých kinech promítalo celkem 200 filmů, o 3 roky později pak pouze 71. Stejně tak se změnil i poměr počtu dovezených filmů z jednotlivých států. V roce 1947 československé filmy zaujímaly 12%, sovětské 16,5% a západní filmy (americké, britské a francouzské) dohromady 71% celkového z celkového počtu filmů. V roce 1950 Československo dodalo 32,4%, Sovětský svaz 38% a západní produkce už jen 12,67% z celkového počtu filmů v československých kinech.²²⁰ Z uvedených čísel je patrné, že nová distribuční politika znamenala jasný příklon k sovětské

²¹⁸ Tamtéž. s. 46 – 52.

²¹⁹ Tamtéž. s. 36.

²²⁰ Tamtéž. s. 38

kinematografii. Tyto filmy byly proto nasazovány na lepší časy do kin a více jich také bylo dabováno do češtiny.

4 Zrušení filmového odboru a ministerstva informací a osvěty

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, v únoru 1949 došlo ke zrušení V. filmového odboru ministerstva informací, který byl nahrazen nevýznamným filmovým referátem. Vítězslav Nezval však nadále setrval na ministerstvu jako osobní poradce Václava Kopeckého.²²¹

Ministerstvo informací a osvěty zaniklo 31. ledna 1953 na základě vládního nařízení, které rušilo a zřizovalo některé orgány státní správy a upravovalo jejich působnost.²²² Předpis č. 6/1953 Sb. mimo jiné zrušil ministerstvo informací a osvěty a zároveň zřídil ministerstvo školství a osvěty a ministerstvo vysokých škol. Agendu ministerstva informací a osvěty od tohoto data tedy zastávalo nově vzniklé ministerstvo školství a osvěty. Rušit a zřizovat nová ministerstva mohla vláda pomocí vládních nařízeních díky ústavnímu zákonu č. 47/1950 Sb. ze dne 18. května 1950. Na jeho znění se Národní shromáždění republiky Československé usneslo, aby „*veřejná správa byla pružně a účelně přizpůsobována běžným úkolům*“²²³. Vládní nařízení vyžadovala souhlas prezidenta republiky, který je spolupodepisuje.

Ostatní agendu převzaly Státní výbor pro věci umění a Výbor pro kulturní styky se zahraničím, následně agendu převzalo ministerstvo kultury. Při úřadu předsednictva vlády byla zřízena hlavní správa polygrafického a gramofonového

²²¹ KNAPÍK, Jiří. (2002) *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. s. 21.

²²² Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost.

²²³ Ústavní zákon č. 47/1950 Sb. o úpravách v organisaci veřejné správy.

průmyslu, vydavatelství a obchodu s knihami a hlavní správa kinematografie.²²⁴ Dohled nad těmito institucemi měl náměstek vlády Václav Kopecký. Ten se v září roku 1953 stal ministrem kultury, ve kterém znovu došlo ke sjednocení řízení kulturní politiky. Vzhledem k agendě a částečně i personálnímu složení tedy šlo spíše pouze o změnu názvu původního ministerstva, než o zřízení úplně nového.

²²⁴ KNAPÍK, Jiří. (2002) *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953*. Libri. s. 17.

Závěr

Jak je z předkládané diplomové práce zřejmé, ministerstvo informací hrálo při změně mediálního prostředí a organizace filmové tvorby již od svého vzniku po druhé světové válce klíčovou roli. Zanedbatelná nebyla ani jeho úloha při přípravě na převzetí moci Komunistickou stranou Československa a po únoru 1948 na jejím udržení.

Hlavním cílem diplomové práce bylo analyzovat úlohu ministerstva informací, zejména jeho filmového odboru, ve sledovaném období mezi lety 1945 a 1953 a nalézt odpovědi na následující otázky: ***Měnily se cíle ministerstva informací po jeho vzniku a po událostech února roku 1948? V čem viděla Komunistická strana Československa potenciál ministerstva informací a konkrétně filmového odboru (ať už před ziskem moci, či po něm)? Jaká byla role ministerstva informací a zejména filmového odboru při budování komunistického režimu? Jakým způsobem ovlivňoval filmový odbor stav filmové výroby a distribuci zahraničních filmů?***

Název předkládané diplomové práce vymezuje sledované období mezi roky 1945 a 1953 i přes důležitý fakt, že samotný filmový odbor byl v rámci ministerstva informací zrušen již počátkem roku 1949. Také v následném období byla však filmovému průmyslu a využití kinematografie pro šíření stranické ideologie věnována značná důležitost, což mimo jiné dokládá i působení Vítězslava Nezvala, blízkého spolupracovníka Václava Kopeckého, na ministerstvu i po zrušení filmového odboru, nově na pozici osobního poradce pro věci filmu.

Komunistická strana přikládala činnosti ideologického ministerstva informací klíčový význam. To dokládá nejen fakt, že prosazení nového ministerstva do vládní struktury bylo komunistickou zásluhou, ale také jeho personální obsazení. Ihned po jeho vzniku obsadili rozhodující pozice v úřadu prověřeni komunisté a v jejich čele stanul hlavní ideolog strany Václav Kopecký.

Struktura ministerstva informací kopírovala nejvýznamnější prostředky mediální komunikace. Skrze specializované odbory tak mohla komunistická strana získat kontrolu nad tiskem, rozhlasem i publikační činností. Díky dekretu prezidenta republiky č. 50/1945 Sb. došlo ke znárodnění filmového průmyslu a stát, de facto však komunistická strana, tak získal monopol v oblasti kinematografie. Filmový odbor se tak stal jedním z nejdůležitějších odborů ministerstva informací, kterým byl až do roku 1949, kdy byla ukončena jeho činnost.

Do roku 1948 se Komunistické straně Československa podařilo zasáhnout všechny oblasti společenského života, včetně médií, a využít je pro splnění hlavního politického cíle, tedy transformaci politického systému. V následujících pěti letech pak byla transformace společnosti potvrzena. V tomto procesu hrálo ministerstvo informací velmi důležitou roli.

Distribuční politika kopírovala směřování zahraniční politiky státu – také v oblasti filmu se státní aparatura orientovala především na spolupráci se Sovětským svazem. Americká organizace MPEA i americký velvyslanec

v Československu se po skončení války velmi zasadili o podpis smlouvy, která zaručovala dovoz celovečerních hollywoodských filmů, jednání o jejím prodloužení však zejména kvůli podmínkám a neochotě z československé strany selhaly. Od roku 1949 byl pak pouze jeden týden v měsíci vyhrazen promítání filmů ze západní produkce. Sovětské filmy byly navíc nasazovány na lepší časy do kin.

Poválečná léta a zejména poúnorový vývoj československé kultury se nesl ve znamení socialistického realismu. Komunistická propaganda postupně zasáhla všechna kulturní odvětví, dosavadní nezávislé umělecké a kulturní spolky byly postupně nahrazovány centrálními institucemi. Cílem bylo přesvědčit obyvatele, že komunistická ideologie je pro naši zemi jediná správná a nejlepší. Objevily se i názory, že o komunismu snil český národ odjakživa.

Před rokem 1948 mohly vydávat důležitá politická rozhodnutí v podstatě pouze státní orgány, únorové události ale zapříčinily rostoucí vliv stranických orgánů. Tato situace platila také v případě kulturní politiky. Ministerstvo informací tak reprezentovalo jeden z pólů oficiální stranické politiky s konkurencí v Kulturně-propagačním oddělení ÚV KSČ. I když se nakonec ministři podařilo vliv oddělení i jeho vedoucího, Gustava Bareše, omezit, význam a potenciál ministerstva informací se postupně začal vyčerpávat. Na začátku roku 1953 bylo ministerstvo zrušeno, ale již o pár měsíců později vzniklo ministerstvo kultury, které se svou agendou i personálním složením původnímu ministerstvu informací velmi podobalo.

Ministerstvo informací bylo součástí vládní struktury Československa v letech, kdy si KSČ připravovala pozici pro převzetí moci, i v následujících letech, kdy si KSČ moc upevňovala. Po celou dobu mělo ministerstvo důležitou úlohu při propagaci komunistické ideologie ve společnosti. V tomto ohledu se tedy jednalo o instituci, která po celou dobu své činnosti sledovala cíle jediné politické strany.

Summary

The Ministry of Information played a key role in changing the media environment and the organization of film production since its establishment after the Second World War. Its role in preparation for the assumption of power by the Communist Party of Czechoslovakia and its retention after 1948 was also not negligible.

The Communist Party of Czechoslovakia attached the key importance to the work of the ideological Ministry of Information. This illustrates not only fact that the Communist Party pushed through the creation of a new ministry but also its staffing. Immediately after its constitution the ruling positions in the office were occupied by the verified Communists with Václav Kopecký, the main ideologist of the party, in the leading position.

The structure of the Ministry of Information copied the most important means of media communication. Thanks to the decree of the President of the republic the film industry became nationalized in 1945 and the state, but de facto the Communist Party of Czechoslovakia gained a monopoly in cinematography. The Film Department became one of the most important department of the ministry, until 1949 when its activity was terminated.

Until 1948, the Communist Party of Czechoslovakia struck all areas of social life, including the media. In the next five years, the transformation of the society was

confirmed. The Ministry of Information played a very important role in this process.

In the field of film, the state apparatus was oriented, as in the case of foreign policy of the republic, to cooperate with the Soviet Union. There was a contract signed to import Hollywood films with the United States of America after the Second World War. However, since 1949, only one week of the month was reserved for screening of films from Western production in Czechoslovak cinemas.

The Ministry of Information was a part of the governmental structure of Czechoslovakia in the years when the Communist Party was preparing a position for taking power and even in the years that followed when the party strengthened its power. Throughout this time, the Ministry of Information had an important role in promoting communist ideology in society. Therefore it was an institution that pursued the goals of one political party throughout its existence. The ministry was dissolved at the beginning of 1953, but a few months later the Ministry of Culture was established. Agenda and staff composition were similar to the original Ministry of Information.

Seznam literatury a zdrojů

Neperiodická literatura

BALÍK, Stanislav a kol. (2003) *Politický systém českých zemí 1848 – 1989*. Brno: Mezinárodní politologický ústav. 180 s. ISBN 80-210-3307-X.

BEDNAŘÍK, Petr; JIRÁK, Jan; Köpplová, Barbara (2011). *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*. Praha: Grada Publishing a.s., 439 s. ISBN 978-80-247-3028-8.

BENEŠ, Edvard. (2007) *Paměti*. Praha: Academia. 413s. ISBN 978-80-200-1529-7.

CABADA, Ladislav, VODIČKA, Karel. (2007) *Politický systém České republiky: Historie a současnost*. Praha: Portál. 374 s. ISBN 978-80-7367-337-6.

ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. (2012) *1948: Vítězný únor: cesta k převratu*. Brno: Albatros Media. 152 s. ISBN 978-80-264-0089-9.

ČARNICKÝ, Michal. (2012) „Zítřka se bude promítat všude“ – dějiny putovních kin v československé zestátněné distribuční síti. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

ČERNÝ, Václav. (1992) *Paměti III*. Praha: Atlantis, 672 s. ISBN 80-7108-036-5.

ČESÁLKOVÁ, Lucie. *Nedostižné tempo růstu a zbrzděná avantgarda – kompatibilita krátkometrážní filmové produkce s plánovaným hospodářstvím ČSR 1945 – 1960*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

HAVEL, Luděk. (2012) „O nového člověka, o dokonalejší lidstvo, o nový festival“ – *Filmový festival pracujících 1948 až 1959*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012)

Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

KAPLAN, Karel. (1985) *Nekrvavá revoluce.* Toronto: Sixty-eight Publishers, corp. 425 s. ISBN 0-88781-157-4.

KAPLAN, Karel. (1990) *Pravda o Československu 1945 – 1948.* Praha: Nakladatelství Panorama. 248 s. ISBN 80-7038-193-0.

KAPLAN, Karel. (1991) *Československo v letech 1945 – 1948 I.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 153 s. ISBN 80-04-25699-6.

KAPLAN, Karel. (1991) *Československo v letech 1948 – 1953 II.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 146 s. ISBN 80-04-25700-3.

KAPLAN, Karel. (1993) *Příprava Ústavy ČSR v letech 1946 – 1948.* Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. 348 s. ISBN 80-85270-13-7.

KAPLAN, Karel. (2004) *Československo v poválečné Evropě.* Praha: Karolinum. 407 s. ISBN 80-246-0655-0.

KAPLAN, Karel; KOSATÍK, Pavel. (2004) *Gottwaldovi muži.* Praha: nakladatelství Paseka. 333 s. ISBN 80-7185-619-9.

KNAPÍK, Jiří. (2000) *Kdo spoutal naši kulturu: Portrét stalinisty Gustava Bareše.* Přerov: Šárka. 205 s. ISBN 80-901755-6-2.

KNAPÍK, Jiří. (2002) *Kdo byl kdo v naší kulturní politice 1948 – 1953.* Praha: Libri. 278 s. ISBN 80-7277-093-4.

KNAPÍK, Jiří. (2004) *Únor a kultura: sovětizace české kultury 1948 – 1950.* Praha: Libri. 360 s. ISBN 80-7277-212-0.

KNAPÍK, Jiří. (2006) *V zajetí moci: kulturní politika, její systém a aktéři 1948 – 1956*. Praha: Libri. 399 s. ISBN 80-7277-316-X.

KOCIAN, Jiří. (1993) *Poválečný vývoj v Československu 1945 – 1948*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 75 s. ISBN 80-04-26312-7.

KOPECKÝ, Václav. (1946) *Ideová výchova a kulturní politika strany*. In: ŠTÁBLA Zdeněk; TAUSIG, Pavel. (1981) *KSČ a československá kinematografie (výbor dokumentů z let 1945 – 1980)*. Praha: Československý filmový ústav. 148 s.

Košický vládní program. (1984) Praha: Svoboda. 35 s.

KUKLÍK, Jan a kol. (2009) *Vývoj česko-slovenského práva 1945 – 1989*. Praha: Linde. 727 s. ISBN 978-80-7201-741-6.

KUSÁK, Alexej. (1998) *Kultura a politika v Československu 1945 – 1956*. Praha: Torst. 663 s. ISBN 80-7215-055-3.

PEHR, Michal. *KSČ a volby 1946*, In: KÁRNÍK, Zdeněk; KOPEČEK, Michal (edd.) (2005) *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu V*. Praha: Dokořán. 382 s. ISBN 80-7363-006-0.

SCZEPANIK, Petr. (2012) *Základní jednotky filmové praxe v době reorganizací a politických zvrátů 1945 až 1962*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

SKOPAL, Pavel. Ed. (2012) *Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960*. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

SKUPA, Lukáš. (2012) *Film pro děti mezi vědou, uměním a průmyslem – počátky dětského filmu v české kinematografii 1945 až 1955*. In: SKOPAL, Pavel. Ed. (2012)

Naplánovaná kinematografie: český filmový průmysl 1945 až 1960. Praha: Academia. 557 s. ISBN 978-80-200-2096-3.

VEBER, Václav. (2008) *Osudové únorové dny.* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 432 s. 978-80-7106-941-6.

ŽALMAN, Jan. (2008) *Umlčený film.* Praha: Nakladatelství KMa. 1. Doplněné vydání. 431 s. ISBN 978-80-7309-573-4.

Diplomové práce

ŠVADLENA, Ladislav. (2010) *Václav Kopecký – ministr ideolog (ministerstvo informací v letech 1945 – 1953).* Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Filozofická fakulta.

CZABAN, Karel. (1980) *Vývoj řízení české filmové tvorby v letech 1845 – 1980.* Diplomová práce. Praha: FSV UK.

HOLOMEK, Ondřej. (2007) *Rozhlasový odbor ministerstva informací v letech 1945 – 1953.* Diplomová práce. Praha: FSV UK.

SVOBODOVÁ, Helena. (1997) *Propaganda ve filmových týdenících.* Diplomová práce. Praha: FSV UK.

Články v odborných periodících

BLÁHOVÁ, Jindřiška. (2008) *Hollywood za železnou oponou.* *Illuminace*, č. 4, s. 19 – 60.

DRÁPALA, Milan. (1996) *Iluze jako osud. K vývoji politických postojů Vítězslava Nezvala.* *Soudobé dějiny*, č. 3, s. 175 – 195.

MAREŠ, Petr. (1991) *Všemi prostředky hájená kinematografie*. Iluminace, č. 2, s. 75 – 82.

MAREŠ, Petr. (1994) *Politika a „pohyblivé obrázky“*. Iluminace, č. 1, s. 77 – 96.

KLIMEŠ, Ivan. (2000) *Kulturní rada ÚV KSČ o filmové dramaturgii*. Iluminace, č. 4, s. 135 – 165.

KNAPÍK, Jiří. (2000) *Filmová aféra L.P. 1949*. Iluminace, č. 4, s. 97 – 120.

Články v dobových periodících

Podepsané články

BROŽ, Jaroslav. (1947) *Pevný výrobní plán*. Filmové noviny 1, č. 1, s.1.

KOPECKÝ, Václav. (1948) *Ministr Kopecký o našich festivalech*. Filmové noviny 2, č. 32, s. 1.

KOUŘIL, Miroslav. (1948) *Příspěvky k diskuzi o problémech kulturní politiky X*. Lidové noviny, 22.8.1948, s. 7.

PILÁT, František. (1949) *Jedna z kritik našeho FFP*. Naše pravda 5, č. 31 (27.8.), s. 7.

WŮNSCH, Oto. (1948) *Ve Zlíně je vybraná společnost*. Filmové noviny 2, č. 31 (30.7.), s. 2.

Články podepsané zkratkou

-By-. (1946) *Putovní kina v našem kinofikačním plánu. První pojízdné kino do moravských pohraničních okresů.* Filmová práce 2, č. 43, s. 1.

-Jk-. (1947) *Proč nebudou filmové žně ve Zlíně.* Čin 3, č. 116 (18.5.), s. 3.

Nepodepsané články

Kupředu, zpátky ni krok! Rudé právo, 25.2.1948, s. 1.

Za vysokou ideovou a uměleckou úroveň československého filmu. Usnesení předsednictva Ústředního výboru KSČ o tvůrčích úkolech československého filmu. Rudé právo, 19.4.1950, s. 3.

Archivní prameny

(řazeno abecedně)

Aprobační komise pro schvalování českých hraných filmů. NA, f. MI, k. 187, č. j. 85110/46.

Článek k zahájení VI. Mezinárodního filmového festivalu v Československu, červenec 1951. NA, ÚV KSČ, f. 100/45, sv. 3, a. j. 114.

ČSF distribuce – bilance roku 49, 50. NA, f. 1261/2/18 – Ústřední kulturně propagační komise a kulturně propagační oddělení ÚV KSČ, a. j. 652.

Dekret č. 50 presidenta republiky ze dne 11. srpna 1945 o opatřeních v oblasti filmu. NA, f. MI, k. 187, Příloha k č. j. 87247/47.

Filmová propagace náboru do opomíjených povolání. NA, f. MI, k. 193, č. j. 83451/48.

Filmová propagace náboru do opomíjených povolání. NA, f. MI, k. 193, č. j. 83704/48.

Filmy pro státní správu pro rok 1949. NA, f. MI, k. 194, č. j. 83204/48.

Kino mladých. NA, f. MI, k. 198.

Konference Spojených národů o svobodě informací – hospodářská a sociální rada.
NA, f. MI, k. 190, č. j. 87247/47.

Krátké filmy pro ministerstvo pošt pro rok 1948. NA, f. MI, k. 194, č. j. 83604/48.

Krátké filmy pro ministerstvo zdravotnictví. NA, f. MI, k. 194.

Krátké filmy pro správu v roce 1949 – výrobní program ministerstva zdravotnictví.
NA, f. MI, k. 194, č. j. 85247/48.

Krátké filmy pro státní správu v roce 1948. NA, f. MI, k. 194, č. j. 85513/48.

*Krátké filmy pro státní správu v roce 1949. Výrobní program. Návrh ministerstva
vnitřní.* NA, f. MI, k. 194, č. j. 86284/48.

Leták týkající se filmů – rozšiřování. NA, f. MI, k. 187, č. j. 80151/46.

Majetek převzatý dle dekretu č. 59/45 Sb., NA, f. MI, k. 187, č. j. 87072/47.

Náklad na informační filmy pro státní správu. NA, f. MI, k. 194.

Návrh směrnic o náhradě za majetek převzatý státem v oblasti filmu. NA, f. MI, k.
191, a. j. 80808/47.

Opis důvodové zprávy k dohodě o dovozu amerických filmů. NA, f. MI, k. 234, a. j.
83975/46.

Organisace a práce po dobu pobytu na Slovensku z 9.4.1945. SÚA, Inventář MI.
Příloha II k č.j. 4533/45 pres.

Organisace školního, osvětového a uměleckého filmu pro mládež a diapositivu (14. srpna 1945). NA, f. MŠ, k. 1089.

Personální obsazení MIO (1945 – 1951). SÚA, A ÚV KSČ, f. 19/7, a. j. 744.

Porada o směrnících pro náhradové řízení. NA, f. MI, k. 191, a. j. 80303/47.

Porada o směrnících pro náhradové řízení. NA, f. MI, k. 191, a. j. 83531/47.

Přehled školních představení konaných od března do června 46. NA, f. MI, k. 190, a. j. 83624/46.

Přidělení konfiskátů (prosinec 1947). NA, f. MI, k. 187, č. j. 87188/47.

Připomínky k návrhu ministerstva financí na přeměnu ČSF na národní podnik, červenec 1952. NA, f. 861/0/1 – Ministerstvo informací – dodatky 1945-1953, k. 127.

Putovní kino. NA, f. MI, k. 212, č. j. 84005/46.

Rozpočet pro rok 1947 (27.6.1946). NA, f. MI, k. 194.

Rozpočet pro rok 1949. NA, f. MI, k. 194.

Seznam záloh na náhradu vyplacené za měsíc duben 1947. NA, f. MI, k. 191, a. j. 82617/47.

Seznam záloh na náhradu vyplacené za měsíc listopad 1947. NA, f. MI, k. 191, a. j. 86855/47.

Schůze Kulturní rady z 25. 11. 1949. NA, f. 19/7 – A ÚV KSČ, a. j. 760.

Směrnice pro náhradové řízení. NA, f. MI, k. 191, a. j. 81701/47.

Usporiadanie „Tyždňa dieťaťa“. NA, f. MI, k. 191, a. j. 82030/46.

Vyjádření k dramaturgickému plánu Krátkého filmu pro rok 1949. NA, f. MI, k. 194, č. j. 85418/48.

Vyplácení existenčního minima bývalým provozovatelům v oblasti filmu. NA, f. MI, k. 191, a. j. 82242/45.

Vyplácení existenčního minima bývalým provozovatelům – zálohou za náhradové řízení. NA, f. MI, k. 191, a. j. 81966/45.

Zájezd putovního kina ke slovenským osídlencům v zemích českých. NA, f. MI, k. 187, a. j. 86948/48.

Zpráva o IV. zájezdu putovního kina na jižní Moravu ve dnech 4.11. – 21.11.1946. NA, f. MI, k. 212, a. j. 84664/46.

Zpráva p. zplnomocněnce Elbla o jednání v Ženevě. NA, f. MI, k. 190, a. j. 84892/47.

ŽABKA, J.; BOLOMSKÝ, K.; JANÁKOVÁ, H. (1971) *Inventář Ministerstvo informací (1945 – 1953)*. Praha, 257 s.

Legislativní prameny

(řazeno chronologicky)

Dekret prezidenta republiky č. 50/1945 Sb.

Zákon č. 233/1948 Sb. o názvu ministerstva informací a ministerstva školství a osvěty, jakož i příslušných pověřenectev.

Ústavní zákon č. 47/1950 Sb. o úpravách v organizaci veřejné správy.

Vládní nařízení č. 6/1953 Sb., kterým se zrušují a zřizují některé orgány státní správy a upravuje jejich působnost.